

దాసభారతీ ప్రచురణలు :

బా ట సా రి

[గూఢార్థకావ్యము]

కృతికర్త

మహాకవి

శ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాసు

: సంపాదకుడు :

ఆచార్య శ్రీ యస్వీ జోగారావు,

ఎం. ఏ., పి.హెచ్. డి.

ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తు, వాల్తేరు.

ప్రచురణ

కర్రా శ్యామలదేవి

ఆఱవ కూర్పు

1000 ప్రతులు

నవంబరు 1979

సర్వస్వామ్య సంకలితము

ప్రొత్తిస్తానము :

కర్రా శ్యామలదేవి

C/o శ్రీ కర్రా ఈశ్వరరావు

శ్యామలానగర్

గుంటూరు-6

వెల : 4 రూ॥లు

ముద్రణ

వెల్ కమ్ ప్రెస్, ప్రైవేట్ లిమిటెడ్, గుంటూరు-2.

లెప్రిన్ శ్రీ విజ్ఞాన మంజూష.

Prof. S. V. JOGA RAO, M. A., Ph. D.

HEAD OF THE DEPARTMENT OF TELUGU

Andra University, Waltair

(Formerly Professor of Telugu

University of Leningrad U. S. S. R.)

Syndicate member, Andhra University.

సంపాదకీయము

దానభారతి

జీవితము నొక కాలక్షేపముగా గాక ఒక కర్రోర వ్యాసంగముగా, ఒక కళాకేళిగా, ఒక మహాతపస్సుగా, ఒక మధురానుభవముగా గడపిన మహాభాగు డతడు. అతని పండిన గుండెనుండి బాహిరిల్లిన దొక బహుముఖీన సాహిత్యము. అందు శ్రవ్య దృశ్య కావ్యములు గలవు. హరికథలు గలవు, హరికథలుకలవు, శతకములు గలవు. వ్యాసములుగలవు. విమర్శలు గలవు. పద పద్య గద్యములు వేసిన వారికము లనేకము గలవు. బహు భాషా వైదుష్య ఫలములు గలవు. కాని చిత్రము, అంతటి సారస్వత మహాస్రవ్హః, అంతటి కవితాంతర్ద్రిష్టకు హరికథా పితామహుడుగా మాత్రమే పేరు మిగిలినది. ఆదిశంకరు డంత మహాకవియయ్యు, వివేకానందు డంత విశ్వకవియయ్యు చివరికి ప్రవక్తలుగా మాత్రమే వారు ఇబ్బ ప్రతిష్ఠులైరి. ఒక అన్నమయ్య, ఒక క్షేత్రయ్య, ఒక త్యాగయ్య - కవితా సరస్వతీ కళాస్థానము లంటిన సరసాగ్రేసర చక్రవర్తులయ్యు వీను మిగిలిన వాగ్గేయకారులుగా మాత్రమే హాసికెక్కిరి. కవి చరిత్ర గ్రంథము లందు వారి పేరులు కానరావు. వీరి ? వారి వారి ప్రధాన కర్మ క్షేత్రములు వేరు వేరు. అట్లే యైనది ఆదిభట్ల వారి సంగతి. కవిత కాదు వారి ప్రధానకర్మ క్షేత్రము. హరికథ వారి జీవిత సర్వస్వము.

గ్రంథపరికల్పన సముద్దేశము

వారి 46 కృతులలో 14 హరికథలు (14 సంపుటములు - 21 కథలు). హరి దాసులు వల్లెపేసి కొనుటయే గాని వానికి సాహిత్య జగత్తున పఠన పాఠనములు లేవు. 13 అచ్చ తెలుగు కృతులు. ప్రాచీనములైన అచ్చ తెలుగు కృతులే తెలుగు వారి కచ్చివచ్చినవి కావు. ఒక యెనిమిది కృతులు కేవల సంస్కృత భాషా ఘటి తములు. అన్యుల గీర్వాణమునకును హర్షించు ఆంధ్రులు తమ సంస్కృతము నెందు

లకోగాని అంత నరకు సేయరు. మిగిలిన వానిలో సుమారేడు అనువాదములు. సంస్కృతము నుండి చేసిన తెనిగింపులను దాసుగారు అచ్చ తెలుగుననే వెలియింతు రన్నది వారి శపథము. కాకున్న ఆదినుండి అనువాద సాహిత్యమున కలవాటు పడిన మనవారు కనీస మీ కృతుల నైన కాతరు చేయకుందురా ? ఆయా కారణములచే దాసుగారి సాహిత్యమునకు రావలసినంత పేరు ప్రతిష్ఠలు రాలేదు. కాని ఆ హరి కథలలో అపురూపమైన క్రమకవితాగానముకలదు. ఆ అచ్చతెలుగు కృతులలో వెనుకటి కృతులకంటెను వెక్కిరిసమైన నియమ మున్నను అతిమాత్రమైన హృద్య మైన వైశద్య మున్నది. సర్వ పూర్వాంధ్ర ప్రౌఢ ప్రాబంధికుల గాఢపాక మగు సంస్కృతమునకు లేని చవి యున్నది. ఆ సంస్కృత కృతులలో కింకుర్వాణ గీర్వాణములైన ప్రయోగవిశేషములు గలవు. కాళిదాస కళాకౌశలము గలదు. కాదంబరీ స్వాదుత్వము గలదు, పండిత శుండాలముల చ్చాఘా శిరః కంప సమర్థ సామగ్రి గలదు. ఆ అనువాదములు మూలము మాలిమిని డక్కగొన్న వయ్య స్వతంత్ర కృతి ప్రతివత్తిని గల్గినట్లు కౌశల పేశలములై యున్నవి.

కవిత్వపరమార్థము

ఇక కవితాసుశీలన మించుక: శ్రావ్యమైన శబ్దముద్వారా రమ్యమైన అర్థమును హృద్యమైన అనుభూతిగా పరిణమింప జేయునది కవిత్వమని నే నెరిగిన పర్వ నిర్వచనముల సారాంశము. శ్రావ్యమైన శబ్దము లనగా అనురూప శబ్దజాల పునః పునరావృత్తి యని కాదు. లేక కొందరనుకొనునట్లు ఉచ్ఛారణ సులభములై చర్మ శ్రవః పేయములైన వనియుగాదు. సందర్భ సుందరములై, తదర్థశక్తి సందీపకములై ర్ఘ్విచితి స్ఫురణకరణ పటువులై వీనులున్న మది కించునట్టివి. రమ్యమైన అర్థ మనగా రాకేందు రేఖకాదు, రాజీవ రాజికాదు, రజనీ ప్రియసఖము రమణీ మణి ముఖము కాదు - కవి కనీనికాపునీత మైన, యొక నిఘ్ర కుష్మరోగి కృమికుల సంకుల కులాయము కాయము, ఒక ముష్టివాని ముదనష్టపు మొగము కూడ రసజననమనోజ ములే యగును. అలౌకిక లక్షణమైన రసానుభవ రహస్య మదే. హృదయమైన అను భూతి యనగా ఉషస్సుషమాసుభగమైన యొక శుభ సమయమున ఉపరితల మరు చారుణ కుండలిత శిలానుండలమై, శిఖరాంచలము సత్యోభ్యుదిత బాలభాను రోచి స్వీచీ సముజ్జ్వలమై, హిమనిర్ఘ్న రోప క్రమ రమణీయమై కన్నట్లు కాంచనగంగాశైల స్థంగమును చూచినంత కలుగు సురుచిరానుభూతి కాదు. ఆ మహిమాలయమైన

హిమాలయ దృశ్యమున శశాంక శేఖరుని జటా విటంకము స్ఫురించవలె. ప్రియ వల్లభయొక్క సల్లిరిత సంగీతము విన్నప్పుడు కాదు తదుపరి తదయల్లక భరమున నున్నప్పుడు మనఃకర్త టహారమున ఆ మధురస్మృతి మారెలుగిచ్చునప్పు డదీ యనుభూతి, వరుసపెట్టి జితేంద్రియ నొక యద్దసేరు ఆరగించినప్పుడు కాదు అపూర్వ విపజిలో అర్థముల ముందు అందమైన ప్లరమునందు తీరుగా పేర్కబడిన పలు పేటల కెంపుల డవురుగళ్ళీల వలె నున్న వానిని నోరూర కన్నార గాంచినప్పు డదీ గుండియ గు త్తకొన్న యనుభూతి. ఆయా వ స్త్వింద్రియ సన్నికర్షము వలన అప్పటి కప్పు డేదో యొక లౌకికవాసనా వాసితమైన అనుభూతి ప్రతి పశువు, శిశువు, క్రిమి, కీటకము, గూడ పొందును. అనుభోక్త మానవుడే కానక్కర లేదు. సర్వ జ్ఞానేంద్రియములకును సాక్షిభూత మైనది మనస్సు. ఆ మనశ్శక్తి పండిన అద్భుత వంతుడు మానవుడు. జన్మతః ప్రాప్త సంస్కారముతో, స్వయం కృషి ప్రలబ్ధ పరిణతితో, ఆలోచనాశీలమైన మనస్సుతో, నైక భావ వ్యక్తికరణ శక్తివంతమైన వాక్కుతో, పశుప్రపంచము నుండి తన పార్థక్యమును సార్థకముగ నిరూపించుకొని ఏ విషయము నైన ఆత్మసాక్షికముగ అనుభవింప గలవాడు అవిష్కరింప గలవాడు మానవుడు. అందుచే అతడు పొందు అనుభూతి మందలో నొకడు పొందినట్లుండ గూడదు. ముందిలో నొకడు పొందినట్లుండవలె. కేవల రుచిజీవి పశువు. అభిరుచి జీవి మానవుడు.

దాసుగారి కవితాశయములు :

పూర్వోక్త నిర్వచన పరమార్థమునకు లక్ష్య భూతమైన కవితాపదార్థము కావలసినంత గలదు దాసుగారి కృతులలో. ముందు కవి యన్నను కవిత్వమన్నను ఆయనకున్న ఆశయము లెట్టివో పరిశీలించుము :

“కవి స్సాక్షాత్త్రయీ మూర్తిః కావ్య మేతచ్ఛరాచరమ్
న కశ్చి ద్వస్తుతో భేదః కార్యకారణయో స్తయోః”

అని వారి వక్కణ (చూ. కచ్చపి-పుట 49), కావ్యము లోక మంతటిని లోగొనగలదనియు, కవి వేదమూర్తియైన భగవంతుని వంటి వాడనియు, అనగా అత డొక మహాస్రష్టయనియు, కవికిని కావ్యమునకును గల యనుబంధ మవినాభావ మనియు, అనగా కావ్యమతని అంతరంగ సంతాన మనియు భావము. అంతటి ఆకాశములో లోకబాంధవు డనిపించుకొన్న వాడెట్లు ఏకైక వ్యక్తిగా

రాజేందుడున్నాడో అట్లే లోకములో ప్రతిభావంతుడైన కవి యొక్కడే పరమ విజ్ఞుడుగా పరిగణింపబడుననియు, చతుర్విధ పురుషార్థములకును కావ్యమే ఏకైక సాధనమనియు సంగీతము పుష్పమైతే సాహిత్యము తత్పరాగమనియు, అ స్తికతయే ఫలమనియు, కైవల్యమే తద్రసమనియు, దాసుగారి యభిప్రాయము (చూ. పుట 49). మరియొకచో ఆయన సత్కవి యొక్క అంతర్యము నిట్లు సంభావించిరి-అతడు సర్వరసాస్వాది. సర్వభూతమయుడు, పరవశ సుఖయోగుడు, చిత్ర సంకల్ప భోగుడు. దైవాధీన మనః ప్రవృత్తి గలవాడు గాక స్వతంత్ర రచనానిపుణుడు, దయార్థి చిత్తుడు. సత్య నిష్ఠుడు, కళాచణుడు అని (చూ. పుట 79). కవి యెన్నడు, కావ్య మెన్నడు ఇంతటి సముదాత్త భావన చేసిన అంతర్వాణు లరుదు. సత్కవి లక్షణము లన్నియు ఆయన తనలోనికి తాను తొంగి చూసుకొని చేసిన నిర్దేశములే యిది అయిన నెరిగిన వారందరు గ్రహింపగలరు. సత్కవి తన కావ్య దర్పణమున సర్వపదార్థములను విశకలితముగా ప్రతిఫలింప జేయగలడు. అతని వలె లోక కల్యాణ కరణ మున్యుల కసాధ్యము. ఎంత ప్రతిభను ప్రదర్శించి శైలీ లాఠిత్యము జాలువార ఎంత రసవంతముగా చెప్పినను “తారాశశాంకము”వంటి కావ్య మసత్కావ్యమే యగుననియు వారి ఆశయము (చూ. పుట 50). ఆశయముకాదు ఆచరణము. తమ పలుకృతులలో వర్తనల రూపముగను, ఉపమాద్యలంకారముల రూపముగను, విషయగతముగా తగిన సందర్భములు వచ్చినపుడు సరేసరి, ఎన్ని లోకక విషయాలను వాని ప్రాణస్నాయువులను బట్టి పరిశీలించిరో చెప్పలేను. తమ హరికథాదిక కృతులలో భక్తిసుధలను సూక్తి సుధలను నిక్షేపించుట కాదు. దేవసంతయు తిరిగి తిరిగి, ఊరూర, వాడవాడల, హరికథా కాలక్షేపములు సేయుచు, నడుచు నడుచు సందర్భములు కల్పించుకొని భగభద్రుక్తిని, దేశభక్తిని, సమాజ పిమిర్కను, భారతీయ భవ్యధర్మమును తన జన్మ కర్తవ్యముగ భావించి ప్రచారము చేసినారు దాసుగారు. 8-3-1933 న విశాఖపట్టణమున జరిగిన యొక మహాసభలో “శృంగార సర్వజ్ఞ” బిరుద ప్రదానమున కర్హులైన దాసుగారు తమ కృతులందు సలకిత శృంగారమును సముచితముగ పోషించుటయేగాని తారాశశాంకకారుని వలె నెక్కడను ఇంచుకంత మేర మీరిన వారు గారు.

సహజకవితాశాలి :

“సహజ కవిత్వశాల”నిగిరించి చెప్పుచు వారు - ఏ వేడబములు లేక కావ్య వోషముల నుజ్జగించి అనందోపదేశములు జనానీకమునకు కలుగునట్లు జగద్గీతముగ

కవిత చెప్పననిరి. “పింతవలెఁ బ్రాత సంగతి నెల్లదించు” ననిరి (పట ౧౦). దాసుగా రెక్కువగా చెప్పినవి ప్రాతకథలే. కాని ఆ చెప్పుటలో ప్రతి ప్రత్న కథ యందు నొక నూత్న పరిష్కారమును జూపిరి. అసలు కవితలో నున్న సహజ్యమే అది :

“దృష్ట పూర్వా అపిహ్యర్థాః కావ్యే రస పరిగ్రహాత్
సర్వే నవా ఇవా భాంతి । మధుమాస ఇవ ద్రుమాః

అవి ఆలంకారిక వచనము. సహజకవిత్వశాలి యనుటలో వారి యుద్దేశము Poet by temperament - అనగా “I am a poet inspite of myself” అని వక్కాణించిన ధైర్య మహాకవి వంటి వాడని. అసలాయనయే ఆ సహజ కవిత్వ శాలి. ఏ విద్యా విషయమునకు గురువు లేనట్లే ఆయనకు కవితా గురువులును లేరు. ఆయన కళలకు భగవంతుడే గురువు, విజ్ఞతకు లోకమే గురువు, కవితకు హృదయమే గురువు. సహజ కవిత్వ మనగా నెట్లుండ వలెనో దాసుగా రెంత చక్కగా చెప్పిరో చూడుడు;

గీ॥ సాగి కమ్మెచ్చునన్ వచ్చు తీగ కరణి
సాలె పురుగు కడుపులోని నూలు వలెను
దబ్బునన్ దొర్లి పడు కొండదార మాడ్కి
సహజ కవిత బయల్పడి సన్నుతిగను. (పుట 49)

ఆ యుపమ లనుపమములు. సత్య ప్రత్యయ స్థాపనాచార్యకములు. ఎట పట్టి చూచి నను ఆయక కవిత్వ మలవోక చెప్పినట్లుండును. సహజత్వ ముట్టి పడుచుండును. వ్యాసపీఠముపజ్జ బాసికపట్టు వేసికొని గంటముతో కవితాకలకంఠికి గండకత్తెర వేయునట్లుండదు. స్నానశాలలో జలయంత్రపు తుంతుర్వని మేన త్రుళ్లిన లాడి నంత బయల్పెడలు కూనరాగము వలెనుండును. బహుజన్మాంతర సాంద్ర సంస్కార బలమున ఆయన అలవోకగా చేసిన అధరస్పందము లందును మధురిమలు తొణికిస లాడుచుండును. ఆ పద్యము, లా పదము, లా కూర్పు, లా యూహలు ప్లాస్కునుండి కప్పులోపోసిన కాఫీ ద్రవనవోష్ణతవలె సద్యః స్వాద్యముగానుండును. సహజకవి - “బ్రతుకున సుంకం బెటుగక - స్వతంత్ర రాజ్యంబు సేయుప్రభువు వలె’.... పతివ్రతవలె సత్యవ్రతి వలె నిత్యసంతోషియని యెకచో వాక్కుచ్చిరి

(పుట ౩౩). అంత సహజకవిత్వశాలి కనుకనే ఆయన అంత సర్వతంత్ర స్వతంత్రుడాయెను.

“ఇందుకో పెద్దలు పడిక ప్లేర్పటిచిరి
యాట పాటలు గొల్వన కనువగునటు
తెల్ల ముగ నున్న నలిగిన తెన్ను మాని
త్రొక్కుఁదెడత్రోవ నా వంటి నిక్కుఁబోతు” (పుట 48)

అది పెద్దలు నడచిన క్షుణ్ణ మార్గ మైనను తన కంత పడదని గడుసుగా నూచించిరి. “మూరే స్మృతీయః పంథాః” అన్నట్టిది. అయితే మూరారి గురుకుల క్రిష్ణుడు కవితా జీవాచువులైన కావ్య హేతువులలో ప్రతిభ గరియసి. అది కవితకు ప్రాణ సారము. ప్రతిభా సహకృతమైన సృష్టి నిత్య ప్రత్యగ్రము. ఎప్పటికప్పుడేదో యొక సవ్యసిస్యక్ష తత్స్వభావ జీవలక్షణము. అందుచే దాసుగారివలె ప్రతిభా సమగ్రుడైన కవి షూర్వకవి ప్రౌఢ మార్గములు తన కెంత నచ్చియున్నను తన కింత తా నేర్పరుచుకొనును. జీవితమున మహాజన మార్గానుసరణ మవశ్య ముపాదేయమే గాని సాహిత్యమున ప్రతికవియు ఎవరి దారి వారు చూచుకొనుటయే మంచిది. ప్రతిభావంతులైన ప్రాచీన మహాకవు లందరు చేసినపని యదియే. లేకున్న కవిజగత్తున వారికొక వ్యక్తిత్వమే లేదు. విశిష్ట ప్రసక్తి యుండదు. దాసుగారి యూహ యదే.

ప్రాచీనకవి ప్రతిపత్తి :

అయితే తృణీకృత బ్రహ్మపురందరుడైన ఆయన దుర్విదగ్గులగు ప్రతి స్పర్థులకొక పెడసరపు కొర్రువలె గన్పింతురు గాని హద్దుమీరిన యహంకారము గాదు వారిది. ప్రాచీనుల మీదను పెద్దల మీదను గౌరవములేని గర్విషులుకారు. తన “జగజ్ఞోతి”కి తాను వ్రాసికొన్న పద్య పీఠికలో—

“కావ్య రచనకు వాల్మీకి కావలయును
తగును వ్యాసుఁ డొకండె శాస్త్రంబుఁ దెలుప
శక్తి లేమి నెఱిఁగియు లజ్జనొఱంగి
వేత్తవరె నటయించెద విధి వశమున.”

అనియు ‘ఈ ‘కచ్చపి’ 50 వ పుటలో—

“కాళిదాసుని రఘువంశ కావ్యముఁ గనుఁ
గొనియు, భవభూతి నాటకమును జదివియు
బాణు గద్యమరసియుఁ గవనము జెప్ప
వెఱవఁ దద్దిర నా వంటి వెఱ్ఱివాఁడు”

అనియు తన వినీతిని మనస్సాను వినిస్సుత మధురాభిరుచి స్రవంతిగ ప్రకటించు
కొనిరి. ఇంకను పలుకృతుల పలుతావుల వారి కవితాభిరుచులు కొన్ని ప్రకటితము
లైనవి. ప్రహ్లాద చరిత్ర పీఠికలో —

“పూర్వ కవు లందరున్ గడు పూజ్యు లందు
భాగవతు లయి గోస్తనీ పాకముగను
గృతు లొనర్చు నధికుల సంస్కృతమున జయ
దేవుఁ దెనుఁగునఁ పోతనం దెలిసి యెంతు”

నని చెప్పుకొనిరి. మరికొన్ని తావులగూడ వీరిరువురను ప్రశంసించిరి. దాసుగారికి
వీరిపై నేదో ప్రత్యేకమైన మక్కువ యున్నదన్నమాట. దానికింకేమి కారణమై
యుండును ? ఆ యిరువురు నీయన వలెనే జీవనమునను, కవనమునను పరమ భాగ
వతులు, ద్రాక్షపాక రిరంసువులు . అంతేగాక కడు పిన్నటనుండియు పోతన
భాగవత మీయనకు భావగతము. పంచవర్ష దేశీయమైన ప్రాయమున భాగవత
పఠన ప్రావీణ్యమునకు బహుమతి నందిరి. ఉపరి పోతనయు నీయనయు సహజ
పాండిత్యధురీణులు, అంత్యప్రాస ప్రవణులు, ప్రపీణులు. జయదేవుడు నీయనయు
మధుర సంగీత మధితాంతరంగులు. వెరసి మువ్వరును పరమభావుక పట్టభద్రులు,
ఈయన కించునట్టి మరియొక జగదేక మహాకవి గలడు. “షేక్స్పియరుని వంటి.
కవి న భూతో న భవిష్యతి” అనియు, “తన కావ్య దర్పణంబున జగము నెల్లఁ
జూపిన మహానుభావుడు భారతీయులలో వ్యాసుఁడు, ఆంగ్లేయులలో షేక్స్పియరుని
నా యభి ప్రాయము” అనియు తన ‘నవరస తరంగిణి’ పీఠికలో థంకా బజాయించి
చెప్పిరి. కాళిదాసు కంటెను షేక్స్పియరు సెధిటనిగా సంభావించిరి. దానికి కారణము
షేక్స్పియరు కవి“జగచ్చక్షు వగుటయేకాదు — “షేక్స్పియరుడు సహజ పండితుఁడు
స్వతంత్ర కల్పనా చతురుఁడు, పదుల కట్టుపాటకు లొంగక యథేచ్ఛగాఁ గావ్యంబు

లొనర్చెను. మఱియుం దెక్కు శబ్దంబులను నిజేచ్ఛానుసారార్థంబుల వినియోగించెను. కాకిదాసుఁడు ప్రాచీన నిబంధనములకు లోబడి కృతు లొనర్చె.” (చూ. శ్రీ గారాయణదాస వ్యాసశీతము - పుట 163). ఈయన కచ్చివచ్చిన గుణములే షేక్స్పియరులో నున్నవి. అందులకే ఈయన కంఠ నచ్చినాఁ డాయన.

సదనత్కావ్యవివేచనము :

ఆ షేక్స్పియర్కాకిదాసుల రసపోషణ విషయమై తాము రచించిన దృశ్యార్థసంగ్రహము 'సవరస తరంగిణి' పీఠికలో సదనత్కావ్యముల గురించి తెల్పుచు దాసుగారు - “మనసున తింపగు శబ్దార్థ సమూహము కావ్య మనఁదగినది. జనుల కే శబ్దార్థసమూహమువలన మనసున కుల్లాసము గలిగి సత్కర్మాచరణమున కుత్సాహము కలుగనో యట్టిది సర్కావ్యము. జనులకు భయ శోక జుగుప్సా క్రోధ ములఁ బుట్టించి దుర్మార్గమునకుఁ బురికొల్పునది యసత్కావ్యము.” అనియు, అందులోనే కవిత్వ ముఖ్యలక్షణమును, ప్రయోజనమును విశదీకరించుచు, “రసము చెదనీయక యమకఞ్చుష్టిగ చెప్పుట, సందర్భశుద్ధి గల పదప్రయోగము, స్వతంత్ర ముగ కథను గల్పించి యపూర్వ మగు నూహం దెల్పుట, అతుకుంచక పద్యము లల్పుట. పండిత పామర రంజకముగ మృదుమధురోచిత శబ్దంబుల న్బొందు పులుసుటయు కవిత్వమున ముఖ్యాంశములు. సర్వసాధారణానుభవమును యథోచితం బుగఁ దెల్పి జనుల హృదయంబుల కెల్ల రస ముప్పతిల్లంజేసి నీతి న్సోధించుటయే కవిరహందగు ప్రయోజనము” అని యుద్ఘాటించిరి. వేరొకచో - “ఖ్యాతిమీర మంచి కావ్యమున్ విరచించి కవి తాను తరించి లోకమున్ దరింపించు” ననిరి. తమ ప్రహ్లాదచరిత్ర పీఠికలో - అంధప్రాయమైన పూర్వ ప్రబంధానుకరణమును గర్హించిరి. ప్రౌఢకల్పనల పేర అనుసృతమగుక్లిష్టభావనా మార్గమును నిరసించిరి. అప్రసిద్ధములు, అప్రయుక్తములు నగు పదముల ప్రయోగము నీనడించిరి. వైశద్య మనుపేర పేలవత్వము ప్రదర్శించుటను తెగడిరి. (చూ. కచ్చపి - పుట - 13). లోకపు మానిసులలో తలచినట్లు చెప్పువారును, చెప్పినట్లు చేయువారును మిక్కిలి యరుదు. ఆ యరుదైన వారిలో మిగుల నరుదైనవారు భావితాంతఃకరణ శిరోమణి దాసుగారు. ఆయన ప్రకటించిన కవితాశయము లెల్ల ఆయనకవిత కవశ్యము చెల్లును.

౧. క మధురాశయము

తమ దైన కురియొక మధురాశయమునే భంగ్యంతరముగ పారంగభర
కమున నిట్లు సూచించిరి.

సీ॥ చిటుతాలపై జిలజిలదాటు సెలయేర
నీటిపై లకుముకి దాటు జూచి
నానాట నలవాటు బూని మెల్ల ను జేర
వచ్చు జింకల కూర్మి పాటు జూచి
మడుగులఁ జెఱలాడి బెడిదపై బొట్టలఁ
బొలియించు నేనుఁగు పోటు జూచి
దుర్వి ముద్దుగొనుచు దొడ్డులుల తోడ
నాటాడు చెంచెత నీలు జూచి

వర్జనము సేయుచున్ ధూరి వనములందుఁ
బలురకంబుల పిట్టల పలుకాలకును
స్వరము గట్టుచుఁ జెట్టుల పట్టలందు
పద్యములు వ్రాము భాగ్యంబు పట్టు నెచ్చుట ?

అసలు దాసుగారి వింత నిసర్గ మధుర ప్రకృతిని, బహుళ కళా సురభికామ్యుని జేసి
నది వారి యభిజన మజ్జాడ నావరించిన సువర్ణముఖీ సజీవ స్రోతస్విని పరమ
రమణీయ పరిసర ప్రకృతి. ప్రకృతినవిత్రిని రసప్రసాదగా భావించిన ఆ దుహను
భావు దా రరంగిణి సముచ్చుంగ తరంగముల గుమలి నలగలకలో వీరస్థ వానిర
నికుంజ కీకీడిని సంకుల కింకిరాత సమరకళా హవాహళి కరిత లలిత కల కూడి
తములలో విరిపించిన సంగీత సరస్వతి కచ్చపీఠుచులను, కనిపించిన కవితా సరస్వతీ
దరహాసములను తన కళాభిరుచి వికాసమునకు సంచకరువుగా గ్రహించెను.

దానక వితాదర్శనము

కవిత్వ ముహత్వము :

దాసుగారి నిర్మాణానంతరము 29-1-1945 తేది ఆంధ్రపత్రికలో శ్రీచెళ్ళపిళ్ళ వెంకటరామిగారు “గానమునందు వలెనే కవిత్వమందుగూడ శ్రీదాసుగారికి విశిష్ట స్థాన మియక తప్పదు” అని వక్కాణించి యుండిరి. ఆ వైశిష్ట్య మెట్టిదియో యథావకాశముగా పరిశీలించుము. ఏ కవికైనను అతని సాహితీసర్గమునకు ప్రధానములైన యుపాధులునాలుగు; ఊహకాళిత (Imagination), అనుశీలనము (Observation), విషయజ్ఞత (Information), అనుభవము (Experience). కవి సామాన్యుడైతే అతడే విషయము నే యుపాధి నాశ్రయించి ఆవిష్కరించుచున్నాడో తేలిపోవ్వను. అదే మహాకవియైతే అతడు సర్వమును అనుభూతి సాక్షికముగనే ఆవిష్కరించినట్లుండును. అయితే మహాకవియును సామాన్యకవివలె సంఘోష జీవియే. ఇరువురి అనుభవ పరిణామమునకు నొక అవధియుండును. అతడెంత మహాకవియైనను తత్కావ్యగత సర్వవిషయములు నతని అనుభూతి పరిధిలోనివేయై యుండుట కవకాశములేదు. కాని యతని ప్రతివిషయమును తన ప్రతిభాప్రకర్ష మున మనశ్చక్షువు ముందు సాక్షాత్కరింపజేసికొని, అంతస్సన్నిధి చేసికొని తా సనుభవించినట్లుగనే ఆవిష్కరించును. అందులకే సామాన్య కవులవాక్కులు చెబికెక్కవు, చుదికింపవు. అందు పేలవత్వమే గాని మార్దవముండదు. కాలిన్యమే గాని మనస్కంధముండదు. మహాకవుల వాక్కులు సద్బోధాద్యములు, సహృదయ నైపేద్యములు, శక్తిమంతములు. అర్థగంభీరములు, చిరస్మరణీయములు. లోకమున శృంగారమును పోషించిన కవులెందరు లేరు? అందులో నెందరు కాళిదాస భట్టదాస జయదేవామరుకుల చాయలకు రాగలరు? అట్టి మహాకవులును కాక, వట్టి సామాన్యులునుగాక మధ్యస్థముగా మరియొక కోవ కవులుగలరు - విదగ్ధమాత్రులు. తరచు మన మెప్పులకు పాత్రులైన కవులలో ముక్కాలు మువ్వీసము వీరే. సామాన్యకవుల చేతిలో ఇత్తడి ఇత్తడియే, పుత్తడి పుత్తడియే; పిండలి పిండలియే పిప్పి పిప్పియే. అదే విదగ్ధుని చేతిలో నయితే నిరాకార కనకశలక నిపుణతమైనగిషీలు చెక్కుకొనును, నగల రూపము ధరించును. మహాకవి చేతిలో ఇత్తడి గూడ పుత్తడియగును. ఇదేభేదము. ఆకోవకు జెందిన మహాకవులలో కోటికి పడగెత్తిన వాడు నారాయణదాసు. ఏమందురా?—

తరువోజు॥ తొల్లింటి వారు చదువుకొను తెల్ల
తోడివారలకుఁ బెంద్రోవ జూపుటకు,
మళ్ళి పట్టెడు తెవుల్ మాన్పించు మంచి
మందిచ్చి నిచ్చలుం బ్రతికించు కొఱకు. (కచ్చపి-పుట 49)

భారతీయుడైన మహాకవియే అనగలడి మాట.

“ధరణిం జీకటపేశ దప్పు వెలుగున్ దర్శించు కందోయికి
న్మఱి యే వస్తువులైనఁ దోచనటు నిన్ ధ్యానించు నవ్వాని క
ద్దిర యీలోకవికారముల్ మఱి రవంతేనిం గననాపుగా
అరయంగాఁ దన జీవితంబున మహత్మా : సూర్యనారాయణా :

(కచ్చపి - పుట 58)

అమరున్ బంగరునుండి దాని దగు వాయున్ పేలు సేయంగ శ
క్యము కానట్లులి నిజగం బెడపరా దయ్యారె నిన్బుండి; చ
క్రమునం గోణము రీతి నారయఁగ నీత్తైలోక్య మేపారి నా
శము శ యందునఁ జెందుచుండు పరమేశా : సూర్యనారాయణా :

(కచ్చపి - పుట 58)

ఆ ఊహలలో నున్నది మహత్వము, దాని నుచితోపమానముగ విన్యసించుటలో
నున్నది కవిత్వము.

ఏవంవిధ కవితాదర్శన మనోజ్ఞుడైనది దానిగారి బాటసారి. ఇది బహువార
ములు విశ్వవిద్యాలయ పట్టపరీక్షలకు పఠనీయమై ఒకతరము క్రిందట విశేషప్రచార
మునందుండిన కావ్యరాజము. అవిద్యావరణములో అవతరించిన మానవజీవితము
ప్రజ్ఞానసిద్ధివడసి సార్థకమగుట యందలి పస్తుతత్వము. ఇది యొక గూఢపస్తుమయ
కావ్యము. (Allegorical Poem). సంస్కృతమున నెప్పుడో భట్టోద్భటుడు
కుమారసంభవమును గూఢపస్తుమయ కావ్యముగా దీర్చినాడు. కృష్ణమిత్రుని ‘ప్రబోధ
చంద్రోదయము’ వేదాంత దేశికుని ‘సంకల్పసూర్యోదయము’ సీతరగతికి చెందినవే.
తెనుగున పింగళి సూరనగారి ‘కళాపూర్ణోదయము’, చల్లాసూరయగారి ‘వివేకవిజయము’,

పీఠేఽరింగంగారి 'తిర్యగ్విష్వస్యహాపభ', "మహారణ్యపురాధివత్యము", ఇటీవల వెలసిన చేబోలు (గుంటూరు జిల్లా) వాస్తవ్యులు శ్రీ శేషగిరిరాయల 'మహాకాలీనము', ముగ్గుగునవి కూడ అట్టి సాంకేతికరచనతో సాగినరచనలే. బాటసారియందు ప్రబోధ ప్రదోషయాదులందు వలె పేదాంత పరమైన యొక మహార్థ వివేచన మరిచుకొనముగా సాగినది. విషయము స్వభావతః గహనమయ్యు రచన ప్రసాద గుణ ప్రవణమైనందున భావకున కది యెల్ల కరబడరమైనది. దీని రచనా కాలము గాన దాసుగారి వయసు పైలావచ్చును (విశ్వానంద సం॥లు - క్రీ.శ. 1888) - పిన్న వయసునందే హృదయ పరిపాకము గల పెద్ద రచన చేసిరి.

ఇది స్వతంత్ర రచన. చిక్కని తెలుగు పలుకుబడిని చక్కని పచనము చేసిన రచన. తగిన మోతాదులో సంవర్చసుందరములు, స్వకపోలకల్పితములునైన మనోజ్ఞవర్ణనలకు తావల మైన రచన. బాహ్యమైన రచనయు, అంతరమైన భావనయు, ఆకృతకము, నపేలవమునై సరళతయే సౌష్ఠవముగా నెగడిన బహిరంతర బంధుఃకృతి యిది. దాసుగారు మదరాసు, మైసూరు, హౌరా, హైదరాబాదు మున్నగు మహానగరములందు హరికథాకాలక్షేపములు సేయుచు నడుమ నడుమ బాటసారి పద్యములనుబుంకించుచు తత్రుక్తులైన అన్య భాషీయులకోస మలవోక వాని కాంగ్లాను వాచనుసేయుచుండు వారు. అందుకొందరి కోరకమేరకు తదుపర పరిపూర్ణమైన ఆంగ్లానువాదమునే వెలియించిరి. వారి జీవిత కాలము నందే బాటసారి పలుతడవలు ముద్రితై సహృదయులచే బహుధా సంభాషింపబడినది, సమీక్షింపబడినది. ఆ సమీక్షలలో, నా సంపాదకత్వమున గుంటూరు రచయితల సహకార సంఘము గతవత్సరము వెలియించిన "శ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాస సారస్వత నీరాజనము" అను బృహద్గ్రంథమున పొందుపరుపబడిన, డాక్టర్ అమరేంద్ర, శ్రీ క్రొవ్విడి రామం, శ్రీ చెజుటపల్లి జమదగ్ని శర్మగారల సమీక్షలని పరిమితియందు లఘువులయ్యు పరిచిత మందలఘువులు గాన వానిం జూడదగును.

AUTHOR'S PREFACE

THE story embodied in this book is an allegory of human life which begins in sheer ignorance and ends in perfect knowledge. In writing this small poetical work my main object had been to present to the Telugu reading public an attempt at something original as to plot, coupled with vividness of natural descriptions told in easy Telugu devoid of all the artificialities of the usual ornate style. This system, I venture to hope, would be acceptable to cultured readers whose tastes have been mellowed by the ever-advancing modern Literature of the West.

I beg to dedicate this humble book to the Hon'ble Rai Bahadur P. ANANDA CHARLU, Vidya Vinoda, B. L, C. I. E, F, M. U., one of the best friends of Telugu Literature, as a small token of my ever-lasting gratitude to him.

VIZIANAGARAM, }
1st June 1933 }

A. NARAYANDAS,
Principal,
Maharajah's Music College.

బాటసారికి గూఢాధికము

శాటసారి సూయాగభక నరక విముక్తుడగుచు బూర్వజన్మ
 వాసనలంతయుండగొడగినయాత్ముడు, దారసుతులు విద్యావివేకములు,
 మహాపాపము, ఓడనబిగిల్చిన కొండ పాపము, సూదికొండ
 ప్రకృతి, నరకపీడిపక్కిణనీమలు జాగ్రతస్వప్న సుషుప్తులు, ఏడంతరపు
 తేజురంగు లిరువదెనిమిది గదులుగల మొంటికంబము మేడ సప్తధాతు
 వులు సప్తనాయములు, అరిషడ్వర్గములు, పంచకోశములు, నాల్గు
 పురుషార్థములు, త్రిగుణవికారములు, ప్రవృత్తినివృత్తులు, బ్రహ్మ
 పదవి, కంబముపాధి, రాజదంపతులు జ్ఞానవైరాగ్యములు, చెలికత్తె
 లష్టాంగములు, తొలిరాజధాని యైహికము, రెండవ రాజధాని
 యాముష్మికము, గంటకంబము కమళము, వ్రాత శాస్త్రము, నూత్న
 వధూవదులు భక్తిశ్రద్ధలు, వలపుజాబుపనిపత్తు, బాటసారికి స్వదార
 సుత పునస్సమావేశము కైవల్యప్రాప్తి, గుఱ్ఱము బుద్ధి, బాకు
 తుపాకి బల్లెమీఁతలు సాధనచతుష్టయసంపత్తులు, పులిపందులు
 రాగద్వేషములు. జాగిలములు వ్రతములు, ఆసవము దీక్ష. దాది
 సంప్రదాయము, గడియారమాయువు. ఉంగరము ప్రత్యభిజ్ఞానము,
 వానదేవతా ప్రసాదము, మామ గురుడు, బావ సఖుడు, విభ్రా
 న్తుడై బద్ధుడగుచుబ్రబుద్ధుడై ముక్తుడగుచుంట యాత్ముని సహజ
 క్రీడలని బాటసారికధకంతకును వేదాంతపరముగావధకమిట్లు హ్యము.
 ఈ బాటసారికధ స్వకల్పితముగాని యింకొక భాషాకావ్యమున కను
 వాద మెంత మాత్ర మున్నాదిందుదత్సమ తత్భవము లచ్చ తెలుగు
 వివరింప నలవికాని పదార్థ ప్రకటనమునకు మాత్రమే యిండు
 మించుగాఁ గూచఁబడినవి. మొత్తముపై దత్సమతద్భవము లడ్డ
 దిడ్డముగాఁదఱుచు పద్యకావ్యముల న్జొనిపి తీయని తేటతెలుగునాటు
 పల్కులన్నిల్కవచ్చువా రుభయ భాషల పర్వతీయవణక సాజ్క
 ర్యపరులు కవులింక మీఁదఁగాదగదు. ఈబాటసారిజ్ఞేసి యాడుచు
 బాడుచు నెలుఁగు వారలకు నే వినిపింప మొదలిడినపుడు నాయీడిరు
 వదినాలుగేండ్లు.

బాటసారి

ఉ॥ ఒక్కమహానుభావుడు ను - హోదధియానమచేసి మువ్వున!
 న్దక్కి తొలంగిపోవు నిజ - దారమతార్థమునై నది నది!
 పక్కణచీమలన్నెదకి - వారలు సుస్థితినిబలుగాంచి తెలి
 పెక్కెను బాటసారియయి - యిక్కడ పేర యశోవిహరియై॥ 1

ఉ॥ ఎచ్చటినుంటి నేనిచటి - కెట్టులవచ్చితె గన్నలెరియు!
 గొచ్చిన గానరాదిదియు - నిక్కమ రోమిది పెన్నమోత నా!
 కచ్చెరువై వినంబడు గ - టా తెలిసెన్మది దిట్టచేతులై బై!
 వచ్చిన నీటితాకువడి - బ్రాకుచు నెట్టన నొడ్డుచేరికి॥ 2

ఆ॥ చిన్నికొడుకుతోడ - జెలియ రోమయ్యెనో!
 కొండతగిలి యోడ - కొట్టబడిన!
 తెన్నతోచకుండ - తెఱపిని దిటుమబ్బ
 గమ్మ రేయిమిగులు - గానరాదు॥ 3

ఆ॥ ఇట్లు బాటసారి - యెంతయు దిగులంది!
 కడువివేకశాలి - గానగొంత!
 తెప్పిటిల్లి ప్రేమ - ద్రెంచలేక విరాళి!
 చెంది ముద్దరాలి - పొందుతలచి॥ 4

ఉ॥ పాపపు దైవ మెంతపొర - పాటొనరించెను నన్నిగిల్చెన!
 యో పికవాణి యోవికసి - తోత్పలలోచన నిన్న బాసి యె!
 ట్లోపుదు జాముక్రింద మన-ముంటిమి ముచ్చటలాడుకొంచు నా!
 హా పరిపూణ చంద్రవద - నా మనకింక ఋణంబు చెల్లెనా?॥

ఆ॥ అనుచు సొమ్మసిల్లి - యతఁడెట్టకేలకు ।
 దిమ్మదీఱ డెంద - ముమ్మలింప॥
 అలసినట్టి యంగ - ములఁ గూచుకొని లేచి ।
 నిలిచి నాల్గుదెసలు - కలయఁజూచి ॥

6

క॥ కానీ దైవము యిక్కడ ।
 కా నను దెచ్చితివి యెట్టు - తొ నీమీఁదన్ ।
 పూని సయిరింతు నదుగోఁ ।
 బై నెగడుచు తూపు - తెల్లవాటుచునుండెన్ ।

7

చ॥ అనుచతఁడంతఁగాంచెఁ జటు - లానిలసంచల దూర్మమాలికా ।
 ఘనవికటధ్వని ప్రబల - కన్ధిసముత్ప్లవమాన రమ్య నూ ।
 తన రవిబింబ మొక్కదెసఁ - దక్కినచక్కులఁ బిక్కటిల్లియు ।
 క్కున నడుమిన్నదన్ననొక-కొండనుదండనుగాంచి వెండియన్ ॥

గీ॥ తొడరి యక్కొండనడుమ నె - క్కడనొ తొల్పు ।
 కొనుచు వడిసైఁచలేక హో - రునఁబిలుంది ।
 కీడ్గిలన్నడుకొండల - నీడ్చుకొనుచు ।
 నేవుమ్రొద్దుల్లిపడు సెల - యేఱుఁగనియె ॥

9

గీ॥ కాంచి యతఁడట్టె క్రొత్తలో - కంబునందు ॥
 నున్న తీరున నచ్చెరు - వొంది వేఱు ।
 వంకఁ బోలేక యెద్దియు - న్బాలుపోక ।
 తెంపుతోఁ దుదకాయేటి - తెన్నవట్టె ॥

10

నీ॥ ఆయేటి కిరువంక - లం దేటవాలుగ -

మెట్ల మచ్చినయట్లు - మీఱినెఱయఁ ।
 బడినమామిళ్ళు - పనసలు నిమ్మలు -
 నేరేళ్ళు మఱివంత - తీరుచెట్టు ।

అడనెడ గెలలతో - నింపార వంగిన -

కపురంపుబనటులు - పన్నాతావి ।

వెదచల్లు గొజ్జుగి - పొదరిండ్లు నందంద -

జన్నిపూదేనియ - ల్పిల్లుచోట్లు ।

కన్నులకు వింతపండువు - గాంగ నలండు ।

చూచుచీశ్వరస్పృహకి - చొవ్వపడుచు ।

కొండ సగమెక్కి నెమ్మది - గొనవలంబు ।

కూరుచుండెను సంపంగి - గున్నక్కింద ।

11

నెమరువేయుచు లేళ్ళు - పీడల నాగ లో -

బొదలలో నెమలులు - కుదురుకొనియె ।

లోతుమడుంగుల - పీతాక్ష నేనులు -

పందులు బురదల - బాదుకొనియె ।

కొమ్మలపై జేరుకొనియె - గోతులు పుల్లు -

లన్నియుదొట్టల - నణంగజొచ్చె ।

లోవలబడి పులు - లావులింతలుతీసె -

నొండులలో బాము - లూపులుచ్చె ।

అడవిసందడితగ్గె న - ల్కడలయందు ।

జెలగి పొగచిమ్ముకొంచు కా - చిచ్చుహెచ్చె ।

రెండుజాముల వేసవి - మండిపడుచు ।

గొండబీటలు వాఱగ - నెండకాచె ।

12

కొ॥ ఆయెండ తాకు వడియున్ ।

హాయిగఁ జలిసీరుచల్లు - నాయేటిదరిన్ ।

రేయివడుదాఁక నిద్దుర ।

వోయి యతఁడు షేలుకొంచె - బొలుపుగనంతన్ ।

13

గీ॥ కడలినవ్వుచుఁ బొంగి సందడు లొనఁచెఁ|
గప్పురపు దివ్యవలెఁజుండు - డొప్పమీఱె|
గొండయంతయు మెండుగ - వెండివాఱె|
బండువెన్నెల కన్నుల - పండువయ్యె||

14

ఉ॥ అంత సతండు కన్నులకు - హాయిగవెన్నెల గాయఁగాంచి తా|
నెంతయు సంతసించి పర - మేశునిపైఁ దనభారముంచి ని|
శ్చింతఁ జనంగనెంచి నటు - చెంగట న్బరికించి దారి యె|
క్కింతయుఁదప్పిపోక సెల - యేటిదరిన్బడి యేఁగుచుండఁగన్||15

గీ॥ పులుఁగు మూల్గులు బెబ్బలి - బొబ్బరింత|
లడవినందంద నెమ్మది - కడలుగొల్పు|
తడఁబడుచుతండు నడిరేయి - దాఁక నడిచి !
దారికడ్డుగ నొకకొండ - తగులఁజూచి||

16

చ॥ ఇదియొక్క సూదికొండ తేఱవీయఁక యీసెలయేఱు దీనిలో|
పు దొలిచి వచ్చుచున్నయది - పోవఁగ నాకిటమీఁద దారియె|
య్యదిచటఁబొద్దుదూఱువఱ - కాఁగెద నంచొక చాపరాయి వె|
న్దదియఁగమోపి మింటిదెస - గన్తోసుచు న్దలపోసె నిట్టులన్|| 17

గీ॥ వెల్లిబాటిన జాబిల్లి - వేగుఁజుక్క|
యును దివంబున వెలయుచు - నున్నయట్లు|
చిన్నికొమరునితో ముద్దు - చెలియ తేలు|
చుండఁగాబోలు మున్నీట - నిండుదొఱఁగి||

18

ఉ॥ ఎక్కడి నావయాత్ర లభి - యించె నహా మనపాల దిక్కులే|
కక్కట నిన్ను బాసి చెలి - యా యిటులొంటిగనుంట వ్రాసెనే|
ముక్కడి దయ్య మింతపని - పుట్టునటంచు నెఱుంగనై తినే|
చక్కని నిన్నువంటి సతి - జన్మశతంబులనైనఁ గల్గునే||

19

క॥ అని బిట్టు సామ్మసిలి నె!
 ట్టనఁదెల్వినొబ్బింది యంత - ట నేగులు పూ!
 సినలాగు ప్రొద్దుపొడుమఁగఁ!
 గనుఁగవ నీరొత్తుకొంచుఁ గనుఁ - గొనిపెలుచన్॥

20

గీ॥ ఔర గారడిసూర్యుండ - యబ్బరంబు!
 కద బ్రతుకువలె నీకర కౌశలంబు;
 అల్పభౌమంబులన్జూపి - యధికదివ్య!
 ములను గన్పట్టనీయక - మోసపుచ్చు!

క॥ అనియిట్లు బ్రతుకుపై రోఁ!
 తను బట్టి యసూయపుట్టఁ దనకక్షుల ని!
 చ్చిన లోకబాంధవుం డన!
 క నిష్ఠురములాడి యతఁడు - గమనోన్ముఖుడై॥

22

క॥ పరికించి కొండయావల!
 కరిగెడు నొకలోయదారి - నారసి యందున్!
 జొరఁబడుచు నెట్టకేలకుఁ!
 జెరువొక్కటిగాంచి దాని - చెలువునొగడెన్॥

23

సీ॥ చుట్టున గట్టులు - పెట్టినయట్టులు -
 బలు కొండల నెవండు - నిలిపినాఁడు!
 నీటిమట్టముదాక - నాటిన లట్టుల -
 వృక్షపక్షులెవండు - పెంచినాఁడు!
 కనుచూపు దూతంబు - గాఁ జదరముగ నెం -
 తయు లోతుగ నెవండు - త్రవ్వినాఁడు!
 పలువన్నియల తామ - రలు కలువలు సర్ప -
 టూత నారెవ్వఁడు - పోసినాఁడు!

సృష్టివైచిత్ర్య మహాహ యూ - హింపఁ దరమ ।
 యే మనుష్యులచేత కీ - యింపువచ్చు ।
 నేను చూచిన పెలయెఱు - దీనిలోనఁ ।
 దొడరికాబోలు నిక్కొండఁ - దొలిచిపడియె ॥ 24

క॥ ఇటులబ్బురపడి యతిఁ డా ।
 తటాకమున స్నానమాడి - తపసున్దని మా ।
 ఋతుకై పొక్కుచు నంజలి ।
 వుటమ్ముతో నీరుపట్టి - పొగడన్జొచ్చెన్ ॥ 25

గీ॥ అడలుగొలిపెడు చీకటి - కడలినుండి ।
 కడపి మముఁగాచు తరణి! నీ - కిడెద్రమొక్కు ।
 అహితములఁ గొట్టి గొప్పమే - శ్శాచరించి ।
 యేలుచుండెడు మిత్ర! నీ - కిడె జోహారు ॥ 26

క॥ అనుచర్చ్య మొనఁగి మొదలైతి ।
 దినదగు దుంపలొకొన్ని - వ్రీసి నమలి తీ ।
 యని నీరుతాగి బలుకా ।
 నునీడకు న్డగి యతఁడు - కూర్చున్నతటిన్ ॥ 27

చ॥ గిరులదరంగ నొక్కమొగి - గీకరొదల్చెలరేగె నంతట ।
 స్థరణి వడంకునట్టులఁ జ - దంబుల చప్పుడుతోఁచె బిమ్మటన్ ।
 గరములఁబట్టి చెట్టులు పె - కల్పుచు వీనులవీచుకొంచు న ?
 త్వరముగగొండలీనిత వి - ధంబున నేన్దులు చెర్చుచేరఁగన్ ॥ 28

గీ॥ తమ్ముమాలిన ధర్మంబు - తగదలంచు ।
 దలల నలరించు లెను మొద - ళులను గావఁ ।
 బూని చాచిన నీడల - మునుఁచుకొనియె ।
 బాదపంబులు నడిమింట - భానుఁడొప్పె ॥ 29

క1 అబ్బకము వెఱపు బెనఁగొనఁ
 గొబ్బన నతఁడొకమఱ్ఱి - కొనకెక్కెను జె
 క్కుబ్బన నేనుఁగొనదువులు
 గుబ్బన కిది కప్పితేర్పు - కొని చెలువారన్ ॥

30

ఉ॥ కొమ్ములఁజొప్పియె-ఱ్ఱవడఁ-గ్రుమ్మును గొన్ని జలమ్ము వీల్చిపైఁ
 జమ్మును కొన్ని తామరలు-చెన్నలువ ల్పెఁలించుఁ గొన్ని తొం
 డమ్ముల నీటివిఁచును క - లాలున మోదునుగొన్ని పట్టపం
 తమ్ములనీదుఁగొన్ని మెయి-తాఁకులఁజొక్కునుగొన్ని యేనుఁగుల్.

గీ॥ కన్తియూధమ్ములిట్టులఁ - కవివితీఱఁ
 జెరువులోపలఁ జెరలాడి - పరువులికఁచు
 మూరుకొను చెదురేగుచుఁ-బోరు చునికి
 మూలలకుఁజేరె బడనుటఁ - బ్రొద్దుజారె ॥

32

ఆ॥ అంతనటకుఁ జెట్టు - నందుండి కన్పుల
 నాతఁడొక్కయున్న - తాలయంబు
 డెందమటరఁగాంచి - క్రిందికి దిగి మేటి
 పూవుఁదోటనుండి - పోవుచుండి ॥

33

సీ॥ వవై పుజాచిన - నా వై పునె కమ్మ -
 తావులీనెడు వింత - పూవుఁబొదలు ॥
 నేవంకఁగనుఁగొన్న - నానంకచే ఫలి -
 యిండు నానావిధ - వృక్షపజ్జు
 లే దిక్కుఁబరికింప - నా దిక్కుననె సన్న -
 తము నీరుచల్లు య-న్త్రములు మరియు ॥
 నే తట్టుఁగాంచిన - నా తట్టననె తీర్చి -
 కట్టినమఱిమయ - కుట్టమమ్మ !

అద్భుతానందములు పెన - యన్ద నతఁడు !
 గనుచు గలయందు విహరించు - కరణిజనుచు !
 ఒంటిపాటునకై వగ - పొంది యంత!
 లోనఁ దన చెలివలచి యి - ట్లు పలవించె॥

నీ॥ పించియంబుల విప్పి - పెండ్లియాటల రొప్పి -
 యాడు నట్టువప్పిట్ట - జోడుఁజూచి ।
 తనమిఱ్ఱారికిడంబు - తలిరుటాకువిడెంబు -
 వాడుకోయిలమిన్న - దాడిఁ జూచి॥
 పడఁతితోడుత నచ్చ - పండు గుజురు మచ్చ -
 టోడుచుఁ దినుచిల్క - ప్రోడఁజూచి ।
 కమ్మ తేనెల మెక్కి - కొమ్మ కౌఁగిటఁజొక్కి -
 పాడులేఁ దుమ్మెద - కోడెఁజూచి ॥

అంత గంతుల హెచ్చి ర - వంత నొచ్చి ॥
 నేర్పరియనుచు మెచ్చి ని - ట్టూర్పుపుచ్చి ॥
 బయలు కౌఁగిళ్ళులకుఁ జొచ్చి - హూయలు విచ్చి ॥
 నచ్చి పొగులుచునుంటిఁ జా - న యిటువచ్చి

35

గీ॥ ఇన్నిసోదైముల న్జూచి - యేగుచుంటి ।
 మనసునకు నిచ్చతగులదు - మఱి యదేమొ ।
 కాని తలఁపున మెలఁగు - చక్కని వెలంది ॥
 బిడ్డలన్నాసి యుంట కీ - యడ్డులేమొ ॥

36

గీ॥ అనుచు వలవంతఁదూలుచు - నతఁడు రేయి ।
 వడినవేళకు నాదివ్య - భవనమునకు ।
 వచ్చి యాలోనికి న్జొచ్చి - యచ్చెరువుగ ।
 నచటి వింతలుగని యిటు - లబ్రపడియె॥

37

నీ॥ కమలాకృతియుఁ జుట్టు - కై వార మరకోసు -
 గలిగి యెడంతస్థములఁ జెలంగి ।
 మొదటిదా నంకణమున - కేను కెండు నా-
 పయి దాని కాఱ్ఱేట్లు - వరుసతోడ ।
 నొక్కొక్కటియె తగ్గి - యుండె గదులలెక్క -
 తనరు సంతరవు నం - తరువుక్రింద ।
 నొక్కొక్క బలుకంబ - మూతముగా నిలు -
 వున కొండువన్నియ - పొల్పుమీఱు ।

ధాన్యరాశులకుఁ దొలియం - తస్తు నీటి ।
 యంత్రముల కవ్వలిదియు మూఁ - డవది వంట ।
 కావలది యారగింపుల - కై దవయది ।
 సభకు నా పైది శయ్య కర్చనకుఁదుదది ॥

38

శా॥ ఔరా యేమి మహాదృఢతంచిది నిజం-గా? చిత్తవిభ్రాంతియా?
 యేరీ యెవ్వరు గానరారించట నూ-హింపన్గ జెప్పంబు కా!
 దే రాజ్యంబుననుతిన్తో యెవరిదో-యూ సౌధరాజంబు నా!
 నారత్నాంచితమై తనుంబుడిపి యా-నందంబుగావించెడిన్ ॥ 39

గీ॥ అన్నియంతస్తులందు న - నతుకు లేక ।
 వెలయు రతనాలు బలుకంబు - ములుగ దూల ।
 ములుగ గోడలుగాఁ దిన్ని - యలుగ బళిర ।
 యిట్టి వింతలు నుఱియునెం - దేనిఁగలవె ॥

40

క॥ ఎచ్చోటనుండి చూచిన।
 నచ్చెరువుగ మేడయెల్ల - నగపడెడుఁగదా!
 యచ్చపురతనంబగుటం ।
 బెచ్చుగ నిదీయెట్లు మాఱు - మెఱయచునుండెన్ ॥

41

క॥ అవురా 'కిళ్ళిదోభో'గో ।

భవిష్యతి య సన్ధి నిచట - స్వప్తంబయ్యెన్ ।

దివిజేశ్వరునకయిన నీ ।

భవనోన్నతిఁ బొందనెట్లు - ప్రాప్తంబానో॥

42

మ॥ నరులా? కా కనిమేష భావమిచట-న్దాస్పించుట నేల్పుతా ।

దురు నన్నెవ్వరు పల్కరించ రిది యె-దో మాయకాఁబోలుబా ।

పురె యిచ్చోబనులెల్లఁజేయుటకుఁగీ - లొబ్బమ్మల్లడంగెన్నొరిం ।

బొరిఁ గాలోచితరాగతాలములన-మ్మోదంబుకావించుచున్॥43

గీ॥ అనుచుఁ దుదిమిద్దెపెనుండి-యాతఁడు మగ ।

యాఁడుబొమ్మలవెంత - నరయుచుండ ।

గొంతలోపల గంట కం - గుమని మ్రోఁగె ।

వెంటనే మేడలో వింత - వెలుఁగుతోఁచె॥

44

గీ॥ చుట్ట చెలువలు గొలువఁగ సొంపుతోడఁ ।

జెలఁగు తనముక్కుతోమలి - చెట్టబట్టి ।

చుక్కలందున రోయిని - ప్రక్కనొప్పు ।

చందురునివలె నొకపాదు - సాహి తోఁచె॥

45

క॥ అద్దివ్యపురుషుఁడ త్తఱి ।

సుద్దివ్యలకంబులాడి - చోటాలుకొల్పెన్ ।

ముద్దియచేతెన్నొని తుది ।

మిద్దెకుఁజని వేల్పుబత్తి - మించి నుతించెన్॥

46

ఉ॥ “కారణకారణాఖిల జ-గత్పరిపాలక విశ్వరూప సం ।

సార విదూర ఘోరకలు - చుప్పు దయాంబుధి సర్వశ్రీవనా ।

ధార యశోవిహారి విలు-ధన్తనసేయ చరిత్రభక్తను ।

న్దారనమోఽస్తుత్రే”యనుచుఁ-దత్పరుడై యతఁడంతదిగ్భువన్॥47

గీ॥ పలుకులెవ్వియులేక మా - స్పశినవాని!
నార్తిమూర్తిభవించిన - యట్టులున్న ।
దిస్సమొలవాని మిక్కిలి - కస్సియున్న ।
బాటసారిని గన్గొని - పలికెనిట్లు॥

48

మత్తకోకిల॥ ఔర యెవ్వడవీవు నివ్వెర-నంద కెంతయు మిదై నే ।
తీరున నొరగల్గినాడవు-దిగ్గున న్మముఁ జూచి కి ।
న్నీరునించెదవేల నిన్గన - నెమ్మిప్పుట్టెను మాకు నీ ।
యూరుపేరు విసన్గ వేడుక-లూరుచున్నవి తెల్పుమా॥

49

క॥ అని దువ్వలువ నొసఁగిన ।
నొని మొలపై బిగియఁజుట్టు - కొని లేచి యతం ।
డనె నా యేలికతోఁ గ ।
నొ నలందున వేడినీరు - గొబ్బనజాఱన్॥

50

మ॥ అనఘా! యేమని తెల్పువాడ నినుఁగ-న్నారన్గన్గొన్నయం ।
తనె దారాత్మజులున్న చోటు వెడుక-న్దాబోయె శోకింబు నె ।
మ్మన మాశ న్గొననాగె సంగిములకు-న్మార్గశ్రమంబు న్దవ్వు ।
య్యెను సుస్వప్నము నెక్కిమానటుల నెం-తే భవ్యతెన్నొందితిన్॥

క॥ మున్నీటి నావ ముప్పవనఁ ।
జిన్ని కొడుకుతోడ ముద్దు - చెలియ తొలంగ ।
న్గన్నీటఁ గొండదడుపుచు ।
నెన్నోయిక్కల్ల దాటి యే - నిటులుంటిన్॥

52

గీ॥ అనుచు నిట్టార్పు నిగుడింప - నతఁడు మిగుల ।
జాలిపడి బాటసారి కె - న్నేలుపట్టి ।
తండ్రి నీవలె నీవారు - తప్పిబ్రతికి ।
రేమొ సైరించు మందు మే - తెనయవచ్చు॥

53

క॥ తెలివిన్దొని కడచినయది।
 కలవలెదలపోసి హాయి - గనుమని నుటపు।
 న్దొలిపించు వింతపూడే।
 నెలఁజొక్కజేసి యాత - నిన్దొడ్కొనుచున్॥

54

గీ॥ కుడుచుమిద్దెయ కా దొర - గొబ్బునఁజని।
 చేడెలన్దొడి ముచ్చట - లాడుకొంచు।
 అడటునన్మించి పలుచవు - లారగించి।
 యాటవాటల వెన్నెల - బైటనుండ॥

55

సీ॥ సన్నపుటెలుఁగితో - గిన్నెరజతఁచేసి -
 జేడుపొగడఁబాట - బాడునొకతె॥
 యదిగో జందురుడు నా - కందె చూడుఁడియని -
 యేలికమోము ము - ద్దిడునొకరై
 చెల్లరే వెన్నెల - చీరెగట్టితినని -
 తొడవులూడిచి నవ్వ - దొడఁగునొరై
 యీతలో నాకెవ్వ - రెనయని నున్నని -
 రతిసంపు దిన్నపై - బ్రాఁకునొర్తు॥

కోయిల వెక్కిరించుచు - న్దూయునొకతి।
 యెద్దియో తలపోయచు - నేడ్చునొకతి।
 యేమియల్లరియని కను - బ్రామునొకతి।
 పోలియాడెడు నొక్కతె - చొక్కునొకతి॥

56

ఉ॥ చల్లనిరేయి తెమ్మెరలు - చక్కిలిగింతలువెట్టి వెన్నెల।
 ల్చల్లఁగినవ్వు నెచ్చెలియ - చక్కనిమోము మగండు నిండు జా।
 బిల్లిగనెంచి నందియము - వీడఁగముద్దిడి యండు నిక్కువం।
 బెల్ల నెఱంగియు న్దమి నొ - కింత పరాకున పంట ము పరికిన్॥

గీ॥ ఒకడు తెలుఁగక వేడ్కల - నోలలాడు!
వారివలెదానుగూడఁ దా - ర్థారుపడుచు!
తెలుపులోనున్న చెలియ ద - వ్వులఁ జెలంగు!
పగిదిఁ బొరపాలుతోఁ దడఁ - బాటుచెంది॥

58

శా॥ ఏమే యెట్టులవచ్చినావు పసివాఁ - డెవో టనున్నాఁ డవా!
స్వామీ ప్రాణము మళ్ళిచేరినటుల - న్నచ్చెన్లదా చెల్వ య
న్యామోదంబునఁ గొంగిలించుటకు దా - య న్దెల్పితో నానవం
బీ మోసంబొనరించెగాని చెలియే - నీ యన్న సిగ్గొందినన్॥ 59

క॥ కని యందఱొక్క మొగిఁ బ
క్కున నొండొరుఁగాంచి పవ్వు - కొనిరంతలు మిం
ట నణఁగసాగెనుక్కలు!
వెలువెంట న్దందమామ - వెలవెలఁ బాటెన్॥

60

నీ॥ ఒంటిపాటునఁ బొక్కి - యరువయి కెంపెక్కి -
విన్నతూర్పునఁదూతె - వేగుఁజుక్క!
తెక్కలు జూడించి - ముక్కునుగోడించి -
కొక్కొక్కోక్కోయని - కూసెఁగోడి!
నీటితావులఁదాటి - తోటల గడితేటి ..
యెడలు చల్లనసేయు - చుండెగాలి!
యైదుజాములపద్దు - గాఁదోఁచునికఁబ్రొద్దు -
పొడమెడునని చాట - దొడఁగె గంట!

పట్టలెడఁబాసి పిట్టలు - బయటఁబాటె!
దలలు టిక్కించి మొక్కలు - చెలువుమీతె!
బలిమితోడుత నిద్దుర - బరువుజాతె!
దెబ్బన న్వేసవిన్రేయి - తెల్లవాతె॥

61

గీ॥ అంతః సనయంతిః బాలకీ - యందున దొర।
 చెలలు గొలువంగ నగరునఁ - జేరఁబనిచి।
 యదినకె పిల్వవచ్చిన - యడవి వాండ్రు।
 నగపఱచి బాటసారితో - సనియెనిట్లు॥

62

శా॥ కంఠేవేటకుఁ బిల్వవచ్చిరిపు డే-గనోబులు వే రమ్ము వె।
 న్నెంబుగ్గఱమునెక్కు మంచొక పటాఁజ్ఞాపి పేరేఁటెగే।
 ల్దంబునొట్టలు నేర్పి మెనులువుల-నట్టంబుగావించి బ।
 ల్దంబు ల్దాగిలముల్లడంగి యిరుక్తే-వల్లాచి యేతెంచఁగన్॥

63

గీ॥ తానునొక్కవిత - తరబడిగుఱ్ఱంబు।
 పైయెఱంగలించి - బయలుదేఱి।
 గడియలోన నొక్క - కాటడవికిఁజేరి॥
 బాటసారితోడఁ - బలికెనిట్లు॥

64

మ॥ చెలికాడా యదె కొమ్ము పందిబురద-నిట్టాడి యీవైపు పే।
 రలుకన్దూపువలె న్దండగెడు రవం-తైన న్దిగుల్పొంద క।
 వ్వలచే యీఁటియఁబట్టమంచుఁదనవా-ర్వంబున్వడిన్దూఁటి యకాఁ
 దలపైదాఁటఁగజేసి వెంబడిఁబిఱుం-దన్బల్లెమున్లుచ్చినన్॥

65

క॥ మెడత్రిప్పలేక బల్లెము।
 తొడలోనిమురుకొను చదియఁ - దునియలు చేయన్।
 వడి నీఁటెఁగుచ్చి దాని।
 న్బడవైచె న్బాటసారి - ప్రభు వాననఁగన్॥

66

ఆ॥ అంతలోనొకం డ - హా పాదుసా కోలు।
 పులియదిగొఁ గనుగొఱ - పోతునొడఁ।
 గఱచి వాకలోనఁ - బఱచుచున్నదియని।
 విన్నవింప తేడు - వేడ్కమీఱ॥

67

మ॥ బలిరా తేచులు జాగిలంబు లుసికొ - ల్పజేసి పోనీకుడా!
 పులినంచు నెలికానితో మిగులఁ ద - న్నున్నొంది బాకుల్లువా!
 కులు చేబట్టి బిరానఁబోయి యచట - నొంకేమియున్నేక క!
 న్నులనిప్పల్గురియించు బెబ్బలియెద - న్దొయన్దగుండేసివన్॥ 68

క॥ వ్రేటువడియుఁ బొగచాటున!
 మీటినటుల బాటసారి - మెయిదాటన్నే!
 రీఁటె పులినోట నాటుచు॥
 మాటెనతఁడు తన్ను మేటి - మాటికిమెచ్చన్॥ 69

ఈ॥ ఇట్లు వేటనెఱపి - యేపారుబడలిక!
 లడపఁబానకంబు - లాని గుఱ్ఱి!
 ములను మార్చి యెక్కి - ప్రోలున కరుగుచు!
 బాటసారికిట్లు - పలికితేడఁ॥ 70

క॥ ఓయన్న యింతవాడవ!
 నీయొర్పున్లావు తెంపు - నేర్పున్గంటిన్!
 నీయడిగినదెల్ల నిడెద,
 హాయిగ నాయొద్దనుండు - మా యింకమీఁదన్॥ 71

క॥ ఎనిమిది యామడలు వెడలు!
 పును మఱియంత కిరురెట్లు - పొడవున నీ నే!
 న్నుని పట్టమెట్టులుండెన్॥
 కనుమా నలుకడలఁగడలి - గాచుచునుండన్॥ 72

గీ॥ దొడ్డకొలనుండె నిక్కొండ - తూర్పునందు!
 నదియు నీకంటఁబడవచ్చు - ననుకొనియెద!
 అందులోఁబట్టి పట్నము - నంతఁజుట్టి!
 మించి యాపెద్ద యేఱు పం - డించుచుండు॥ 73

క॥ నిన్న నునచున్నవిద్దియ!

యెన్నండిక్కొండఁ దొలిచి - యెవరొనరిచిరో!

యెన్నన్దాలము మే పుడి!

యెన్నెన్నోతరముఁబడి - నేలుచున్నెనన్॥

74

గీ॥ ఇంకఁబల్లంబుచేరితి - మిటకు నాలు!

గామడల మేర మనకోట యలరుచుండు!

గడియలోఁగాల్వపైఁ బొగ - పడవమోద!

నేగుదుము రమ్మ వడిగఁ - బ్రొద్దెక్కకుండ॥

75

ఆ॥ అనుచుఁదన్నఁగూర్చి - తనపట్టముగుఱించి॥

బాటసారితోడఁ - దేటపఱిచి!

యతనిఁదోడుకొనుచు - నాదొరయేగు నా!

యేటికాల్వముఁ గుడి - యెడమలందు॥

76

లయగ్రాహి॥ నింగికిఁజెలంగి తుద - లంగలిసి పందిరి వ -

లెం గడగి నీడల నొ - సంగుబలుపోకల్

సంగడినెసంగి నల - వంగముల కొమ్మలఁబె -

నంగి కొనసాగు విడె - ముం గొలుపునాకుల్!

రంగుమెయిఁ బండుగొల - లం గలిగి నిచ్చెనలఁ -

వంగినయనంటుల బె - డంగయిన మోకల్!

ముంగలఁ బొసంగఁజలు - వం గొనుచునంటు లెన -

యంగఁ బరపా పలు తె - ఱంగులగుమాఁకుల్॥

77

చ॥ చెలువుగఁ గాచు వేర్సనస - చెన్నఁగి కొబ్బరిబార్లు రేవుల!

నొబ్బలువుగ మేటియయ్యెలల - పోలికనూడలడించి మించు మా!

ఱులు దమయన్ని చెప్పగ మ-ఱుంగగువాడలు నూళ్లు పల్లెలు!

న్వలసలు చావడుల్మఱియు - బచ్చనిపై రులతోఁబొలంబులున్॥

ఆ|| కనుచుఁబడవకాల్వ - కట్టలలోఁదూఁచి|
మబ్బులందు డాఁగి - మఱల మఱలఁ
దోఁచు ప్రొద్దుపగిదిఁ - దొడరఁగ నెవ్వారికి!
బట్టువారికెల్లఁ - బసిఁడినిడుచు||

79

చ|| చనిచని మన్నెకాఁడు తన - సంగడికానినిజూచి నెయ్యిఁడా|
కనుమదె పెద్దయేఱడవి - కైవడి నోడలు మిన్నముట్టుచుం|
డ నెటుల నైదుకోసుల వె - డల్పయి పొద్దులుతీసి వాఱుచుం|
డెనొ యెటులన్నిరంగులు వ-డి స్మనరాకలు మ్రోఁగుచుండెనో||

ఆ|| అనుచుఁ జెప్పచుండు - నంతలోఁబెనుచోఱ|
వలెఁ దమ పొగపడవ - పట్నము దరి|
గొనఁగ నాల్గుజోళ్ళ - గుఱ్ఱముల్పాన్చిన్|
బండిమీద వారు - బయలుదేఱి||

81

నీ|| ఆమడచదరమై - యంతట నేటి నె -
రుబికించు పెన్నర - లొప్పుమీఱఁ|
బెద్దమేడలు కల్గి - విరివియై దిద్దిన -
యట్టు తిన్ననివాడ - లంపిదూర|
మిన్ను గప్పచుఁ బొగ - మేటిమబ్బులవలె -
జెదరియంగళ్ళపై - జెలఁగుచుండ|
సందు వెట్టఁగనీక - యందఱున్బాజారు
కడపలరాకపో - కలను నలుప|

బిచ్చగాండ్రును వెలయాండ్రు - పేరునకయి
న న్గలుగక వెలయచుండు - నగరునందుఁ|
దనరువంతలు పేర్వేరఁ - దన నకునకుఁ|
జూపు చా దొరయేగెడు - చొప్పునందు||

82

చ॥ తేరువునొకింతలేక చను - దెంచెడు మూఁకఁదొలంగఁబుచ్చు బ-
ల్తురికి వటార్లయాద్వులు త - ఖక్కున వెండకుఁబొల్పు పన్నుల!
న్నరఁగు తుపాకులూనిన సి - పాయినశమ్ముల జోళ్ళచప్పుడు!
ల్పొరిఁబొరిబూరతా అవళు - లున్నినుచక్కటిఁబిక్కటిల్లఁగన్॥

సీ॥ తడఁబడి కొప్పలు - సడలఁగఁబయ్యెద -
తెడల మేడలపయి - కెక్కువారు!
కనులారఁజూచి దీ - వన పాటపాడి దో -
సిళ్ళతోఁ బూవులు - చల్లువారు
పట్నమునందలి - పడఁతులకు న్దండ -
వలెఁ గోకలిడునంచు - నలరువారు॥
తగవు నొక్కింతయు - న్దప్పనొల్లఁడు నిజ -
ముగ వేలుపితఁడని - మ్రొక్కువారు!

నోము దొరసానిదేయని - నొడవువారు!
నాగసుఁగాంచి వితాకునఁ - జొక్కువారు!
నగుచుఁ వెలువలు గనుచుండ - సాతఁడంత!
లోన మెల్లనఁ దనకోట - లోనికరిగె॥

84

క॥ ఆకోటకు నల్లట!
స్నాకారమగఁడయు న్ద - ర నసాధ్యముతా!
ఆకోటలోని మేడలు!
గైకొన్న సాగసులఁ బొగడ - గ నశక్యముతా॥

85

ఆ॥ అట్టి నగరిలోన - నరుసువలె వ్యాట!
సారి కొల్వఁబడుచు - స్సంతసంబు!
పడయఁజాలక దొర - కడకొక్కనాడేగి!
కనుల నీరునంచు - చనియొనిట్లు॥

86

సు॥ అకటా కోగికి విందొనచ్చునటు లీ - వందించు భాగ్యంబు రి॥
 త్రకదా చెల్వనుబాసి మేటివలవం - తన్మందు నీ సంగడి॥
 నికి రాజో తను యార్త బాన్ధవుడనా - నీ ప్రాపు పోనాడి నే॥
 నిక మెదేగుమ నాలుబిడ్డల మఱే - నే తీరునన్జాచెదన్॥ 87

సీ॥ తాను ముందుగలేచి - తానముగావించి -
 పొందమ్మివలె నాకు - మోముచూపు॥
 విల్లు నీటుగఁజేసి - యెంతయు న్నొంజవు -
 లూరు వంటలు కడు - పార మేపు॥
 నేఁబైకిఁజని మళ్ళి - యేతేర నా యడు -
 గులఁబట్టి నిమిరి బ - డలికఁబాపు॥
 వామాట కెన్నఁడై - న స్తవదాటక -
 నానేర మెట్టిది - యైననోపు॥

కలిమితేముల నిల్లొక్క - కరణి జరపు॥
 నన్నిటికి నెక్కుడంచు - మర్యాద నెరపు॥
 కరము బీదలపైఁగని - కరముపరపు॥
 నట్టి యిల్లాలి బాసి నే - నెట్టులుందు॥

88

క॥ అని పగచు బాటసారి॥ -
 స్థవి యెకిమిఁఘారడించి - కనికరమున ని॥
 ట్లనె నన్న యింక నడల॥
 న్బనిలేదొక మేతుమాట - పలికెద నిదుగోన్॥

89

గీ॥ పట్నముస్తేరునపుడె నీ - వారికొత్తు॥
 సరయబంపిన బంట్లెల్ల - దిరిగివచ్చి॥
 చల్లగా నీపడఁతియ్య - నిల్లవాడు॥
 బ్రతికినారంచు నిప్పుడే - పలికిరి చుమి॥

90

క॥ అని చెప్పిన విని సందియ
మును వేడ్కయు నబ్బురతలు - ముప్పిరిగొనఁగా
మనసునఁ దడఁచి యెద్దియు॥
ననఁజాలక కొంత లలిచి - యతఁడిట్లునియెన్॥

91

శా॥ నన్ను చెప్పించిన ఇంద్రుడీ! నామొడయఁడా! - నాపాలిమేల్వెల్పు వా!
దన్నారా మొయ్యై నను బ్రతికి తా-మున్నార? యెందున్నవా!
దెన్నఁడిచ్చుటికొ - దెంచెను బం - ట్లింకెట్టులనెప్పి నా!
దన్నఁనాకొని మా - లోన నెలవి మ్మా యంతయు న్నొక్కెదన్॥

గీ॥ అనుచుఁ దత్తంపడుచుండు - నతనితోడ!
నరుసీటులఁ బల్కె విను సంది - యంబువడకు!
మనమిటుకు రాకమున్నె నీ - మగువవచ్చి॥
యెద్దియోవ్రవాసి చనినట్టు - లెటుకపడియె॥

93

క॥ అనిచెప్పి యమ్మగండా!
తనిఁదోడ్కొని యొడరేవు - దాపున నింపొం॥
దిన గంటకంబమునకు!
నని యందలి వ్రాతనిట్లు - చదువఁదొడంగెన్॥

94

చక్కెర॥ పెనుగాలి నోడమున్నీటఁ గొండ్పై - విడిచెడన్గ!
వెనుకొన్నయింకెదో నావయందట - న్బెనిచితెచ్చె!
ననుఁగట్టుకొన్న యాతండ్రికండె క - న్పడకయుండె॥
నినుగొల్తుఁ గంబమా వానిఁ గాంచిన - న్నెదకఁబంపు॥

95

గీ॥ మేటి యిటుచదువఁగ విని - చాటసారి!
తాను నొకనూలుమాలు ల - ద్దానిఁజదివి!
ఆమెగుఱులు చెప్పఁడీ - యని యడిగివ॥
గొందఱచ్చట నిట్లు పే - రొకనఁదొడఁగిరి॥

96

చ॥ పిఱుఁదులమీఁటి యుంగరపుఁ - బేర్లవలెన్దఱుచొంది జాఱు మే॥
 న్నెఱసవరింపఁ బోకమెయి - నిండఁగమాసిన చీకగట్టి పె॥
 న్నెఱపునఁ జూచు లేడికిరఁ - నే న్నలుతట్టులు గాంచుచూర్పుల॥
 న్నెఱపుచు బల్లిగుల్పడెను - నీయెల పాయపుటింతి కన్నడన్॥97

గీ॥ తెలిమొగలి పువ్వులేతలే - కుల తళ తళ॥
 గలుగు చెక్కిళ్ళనుండి వా - ల్కనులనీరు॥
 నలుదముత్తియములవలె - బడుట నీడు॥
 చెలువ వలవంత కొకవింత - చెలువుదెచ్చె॥ 98

క॥ వినుమిటకు డాకడ న్బడు॥
 నెనిమిది యామడలమేర - నెసఁగినపట్టం॥
 బున కిచటి సరకులన్గొనఁ॥
 జనుదెంచిన యోడ నీడు - చాననెచ్చెన్॥ 99

గీ॥ వెలపొడుపునాఁడు నీముద్దు - చెలువయిచట॥
 దాదియొక్కతె చిఱుతనో - దార్పుచుండ॥
 వంటకంబులఁగొని యిది - వ్రాసిదీని॥
 గావుడనిమాకుఁ బెక్కురూ - కలిడి చనియె॥ 100

క॥ అని నమ్మకంబు పుట్టిం॥
 చినఁ గొండ తెఱఁగునఁబొంగి - చెలిమి కనులఁ గి॥
 ట్టినమాడ్కిఁదోఁప నొకకొం॥
 తనిలిచి యాబాటసారి - తలపోసె నటుల్॥ 101

అ॥ కట్టుకొన్న చెలిమి - కట్టులఁదప్పితే॥
 న్నట్టుకొన్నవాడ - నెట్టులెతే॥
 కట్టరాని మనసు కట్టి - బ్రతికితిని॥
 న్నట్టు కొన్నవాడఁ - గనుకఁజెల్లె॥ 102

గీ॥ బోటి బ్రతికినదని నాకుఁ - దేటపడియోఁ!

గాని నాచున్ని నెఱుంగద - చ్చాన యకట!

పిట్టవలె నాకు జెక్కల - వెలయు నేనిఁ!

బడఁతిఁ గనకుందు నే జెప్ప - చాటులోన॥

103

చ॥ అని తలపోయుచున్నగచు - సాతని నేలిక బుజ్జగించి యి!

ట్లనెఁ జెలికాఁడ నీడఁచెలి-యన్దనుఁగొందువు పైఁచునుంచు నాఁ!

డనినది నిక్కచుయ్యెను గ-దా యిక్కఁ గుందకు నిన్నునంపుదా!

పున నొకమేలు నీవలనఁ - బొందికగావలె కమ్ముచేప్పెదన్॥104

గీ॥ ఇట్టె లాయరు సాతని - నిట్టపజేచి!

కోటలోనికిఁ దోడ్కొని - కొంతతడవు!

వేడుకలఁబుచ్చి యవ్వాని - తోడ నొంటి!

నరిగి యొకపూవుఁదోటతో - ననియె నిట్లు॥

105

క॥ కనఁదగిన వింతశాస్త్రము!

తనంత జతపడినయద్దు - తత్త్వజ్ఞుఁడు పొం!

గునటుల నినుగన్నదిమొద!

లనఘా నీహీతుఁడు లోన - నలరున్జన్మిన్మా॥

106

గీ॥ అదిగొవచ్చెడుఁ జూడునా - యన్నకొడుకు!

చెలఁగి కోల్పులినాడించు - జెట్టిమిన్న!

తండ్రికెక్కుడుగా నన్ను-దలఁచుచుండు!

నెల్ల చదువులు నేర్చు నీ - పిల్లవాఁడు॥

107

నీ॥ మావంగడముపాడి - నేవినిపించెద -

నన్నదమ్ములు పెద్ద - పిన్నవరుసఁ!

బరఁగియేల్బడిచేయ - వలయును మాయన్న -

యేలి పట్టంబు నా - కిచ్చె నేను!

వీనికి నొసఁగెద - వీఁడు నాకొడుకుల -

కిచ్చుఁగావుగద యి - ట్లెనఁగవలయు!
నిరువదియైదేండ్ల - కేలికయై పెత్త -

సంబంతదనుక నొ - నర్చువగును

పిమ్మట న్మన మానాఁడు - విడిసియెన్ను!

కొండపైకేగి హాయిగా - నుండనొప్పు

పెద్దలేర్పాటుచేసిన - నిద్దుపాట్లు!

తెలిపెదన్నిను మావేల్పు - కొలువుఁగూర్చి॥

108

మ॥ కలయందెత్తెడు మేనుతోఁచెడు జ - గత్తార్థంబులున్జిత్త న!
ఇచ్చిత న్వాస్తవమందు చందమున నీ - శీర్షప్రకుంచంబు న!
జులకు నిక్కముగాఁ గనన్బడెడుఁ బ్రా - జ్ఞాల్పార్థభావంబుని!
శ్చలమాట న్దమకన్న వేఱుగన రీ - శత్యంబువ్రాపించుచున్॥

ఆ॥ కొచుముట్టకొనరు - కలనైన మావారు!

మేలె కాని కీడు - జోలిపోరు!

కల్లి పెద్దతప్పుగాఁదె - గడన్బడుఁ!

పరువు నయము మాకు - బ్రతుకుకన్న॥

110

క॥ మా మతమన్నన్గిట్టని!

మామ యొకండుండె మేన - మామ యితనికిన్!

నీమగువయున్న పట్నం!

బేమరఁ బోకేలునాతఁ - డెక్కుడుదొరయై॥

111

క॥ ఆతఁడు జగడంబిప్పుడు!

మాతోడ న్బెట్టుకొనియె - మనసుల యెరుస॥

మా తెరువులు రెండు నెడం!

బైతిన్నఁగఁ గలియ నడ్డు - లెనన్దప్పన్॥

112

క॥ గుడియనఁ పుచ్చడివాణముఁ

పడంతి శుభములు - నేలుబడిపట్ల చొచ్చె

మడి మొలకలంచు బిల్వ

స్వడు నేరు చ్చిప్పులచటి - వారలచేతన్॥

113

గీ॥ అన్న విను లేకలేక యా - యరుసునకొక

కూత్తుకొకవెను నామేన - గోడలదియు

వీడునొకచోటఁ గనుచిన్న - నాడు కలిసి

యంటనొకొరులఁ దవిలి - యండిరిపుడు॥

114

క॥ అన్నిట నీకన్బోడు

స్థన్నా కి చింతితకలు - కట్టడిదయ్యం

బెన్నును జతగూర్చెనునో

యన్నా యారాచరికమె - యడ్డయ్యెగదా॥

115

గీ॥ ఒంటిపాటునఁ గ్రుమ్మరు - చుండు మదపు

ఘోషవలె నాకలి నిమర - లెఱుంగఁ డక్క

టకట యాచీనుకొంటిగ - నరుగఁదలఁచి

పైఁచకున్నాడు నాకేమి - తోఁచకుండె॥

116

గీ॥ బలము స్థిత సాహిత్య - వై భవంబు

చక్కఁదనము స్వతంత్రురా - జ్యంబు లేత

పాయము రారు వానిఁ ద - ప్ప మఱియెవని

గట్టుకొన నొల్లనంచు నా - కన్నెనిలిచె॥

117

ఉ॥ ఇన్నియుఁగల్గినట్టి మొరు - డెందున నీతనికన్న లేమి నా

కన్నియ తా నెఱింగినది - కావునఁ దండ్రుకినట్లు చెప్పె నం

త న్నలు దట్లరాజుల క - తండది వెల్లడి చేయఁబంచెనో

యన్న యింకెదునాళ్ళుగడు - వై కనిపించెడుఁజుమ్ము పెండ్లికిన్॥

గీ॥ అకలు మాయన్న నితని నా - కప్పగించె!
 నేను నీకొప్పగించితి - నీకొలంది!
 యెఱిగి యటుగాన మీర లిష్టలు గడంగి!
 తెరవలన్గాడి బిరబిర - స్థరలిరండం॥

119

క॥ మీరే తెంచినతోడనె!
 నారాజ్యంబన్నకొడుకు - నకు నిచ్చెద నా!
 త్మారాములమై యడవి!
 నేరి మనము పిదప ముక్తి - జెందగ వలయున్॥

120

ఆ॥ అనుచు బాటసారి - కా నేలఱే డన్న!
 కొడుకు నప్పగించి - గడుసుబంట్ల!
 దోడుచేసి యేటి - యాడ రేవువజరు!
 నంపకంబుపెట్టి - యరిగెనంత॥

121

క॥ కట్టెడలి కదలి మేల్కొని!
 బెట్టిదముగ నావులించి - పెన్బొగలెగయన్!
 నట్టెటన్నడి పర్వలు!
 పెట్టె స్నేహోడ మిగుల - వేడుకవుట్టన్॥

122

గీ॥ అపుడు బాటసారి - యారాచపట్టితో!
 నోడచిత్తరువుల - తోడ వేడ్క!
 నంద లేని తనదు - డెందమునెలుపుచు!
 ననుఁగుఁదనము దనర్క - ననియె నిట్లు॥

123

క॥ ఓడక పెంపుడు సింగఁపు!
 గోడెవలె న్నచ్చెనీవు - కొమరుఁడ వకటా!
 జోడయిన చేడియల విడ!
 నాడి యునికి మనకు నొకటి - యై కన్పట్టెన్॥

124

శా॥ అన్నా కన్నెతనంబునుండి తగులై - యా ముద్దరాతెంతయు!
 విన్నున్గొనునంచు వింటిఁ దనకు-న్నీ వేడ్కదెల్పన్గ నీ!
 కెన్నఁడేయని యానవాలిడియె నీ - వీతీరు చేడ్పాటుతోఁ!
 జెన్నుస్సాలులుల లేల నా మిగుల రా-సింగంబు పెంపందుటన్॥ 125

గీ॥ మీఁదఁ గొండలొరగ - మేల్కనియు న్నిదు!
 రించునట్టి మనసు - రెచ్చ ముద్దు!
 గుమ్మయొప్పినట్టి - కమ్మజేకొని చవు!
 లూరఁజనివె బాట - సారికిట్లు॥ 126

క॥ వలపునైలుపఁగఁ జాలదు!
 కలమ్ము మనచిన్ననాటి - కలసిమెలఁగుటల్!
 తలపునకు వచ్చినయెడ!
 న్నిలుచు న్నా యసులుదాఁచ - నేర న్బావా॥ 127

గీ॥ వావిమేనఱికము - పసితనంబుననుండి!
 చనవుచేత యెంచు - కొనిన సొమ్ము!
 దప్పులయ్యె నిండు - జవ్వనపున్గోర్కి!
 కఱపుదీర నెవుడు - కనెద నిన్ను॥ 128

గీ॥ మన తగులమున నీమేన - మామకూర్మి!
 పూను తెన్నుననేర్పు చు - క్కాని మలపి!
 గడియలోపల నెడఁబాటు - కడలిదాఁటి!
 రమ్ము నీకల్మి బల్మి బిం - కమ్ములలర॥ 129

క॥ పలుమఱుఁ దనపై నీచూ!
 పులు వాఱఁగ నీదుడెంద - మున్గొని నీ చే!
 తులనంటి ముందుగాఁ బెం
 డిలి నీ కీసవతి కమ్మ - వెఱపున్జుమ్మా॥ 130

సీ॥ చిలుక బూచులకుల్కి - జిలిబిలిగాబల్కి -
 సాఁ బాలుగాఁ విన్న - చల్లెబువ్వు!
 చిలు జగడములాని - బిటబిటబొత్తూని -
 తనివితీరక యాడు - దాగురింత!
 పట్టపంతములాడి - బాగుగాఁ గవఁగూడి -
 మెలపునఁ బాడిన - మేలుకొల్పు!
 అంటు జంటగఁగట్టి - దంటగా నీర్వెట్టి -
 నిలుపు సంపఁగిగున్న - తొలిసమర్త!

ఆనవాళ్ళవి నన్నుఁగ - న్నారఁజూప!
 నేగు దెంచిన యీగాలి - ప్రోగుబొమ్మ!
 మనసు వచ్చినయల్ల ని - స్మరులుకొల్పు!
 బొగలుచున్నది నిక్కంపు - బొందియిచట॥

131

క॥ అని వగమిఁజదివి దా
 పునఁగల యచ్చెలువయంద - ము న్దన కన్దో!
 యినలఁదు కొంచూర్పుల నిడు!
 చు నతడు చెలివాలుఁనులఁ - జూచి యిటులనున్॥

132

గీ॥ మొదట వాప్రలెఱింగిన - ముద్దుచూపుఁ!
 బిదపఁ గురులుంచుదాపున - బెదరుచూపుఁ!
 దగిలి యెడఁబాయఁజాలని - దిగులుచూపుఁ!
 గనులదోబూచి చూపు నా - కన్నెచూపు॥

133

చ॥ అని దిగులఁదు నాతనికి - నంతటనూర్పుచు బాటసారి యి!
 ట్లనెఁ జెలికాఁడ యచ్చెలువ-నంటకయేఁ యిటు వేగుచుంటి వే!
 మనియొని నెల్లవేడుకల - నందంగఁజేసిన గానిఁ బాసి పో!
 క్కు నను నలంబియైన నిఁకఁ-గుందకు చూడఁమరెయి.మిఁచెడిక

సీ॥ ఆకసంబున నడు - గంటి చుక్కలు అవ -
 లట్లు చీకటినీట - నలగుచుండె॥
 గరగిన వెండి నీ - ర్పరపిన తీరున -
 నలలవాలుగ మీలు - తలుకుమీతె॥
 మీఁదుక్రిందులఁబొల్లు - మింటినట్టనడుమ -
 గారిడి యద్దమై - కడలితోఁచె॥
 దొప్పచేతులవలె - మాఁగాడు కరడము -
 ల్దొప్పచందువల జో - కొట్టుచుండె॥

చుక్కజాడలఁబొగయొడ - చొక్కుచుండె॥
 గాడు పెల్లెడలన్దోల - పాడుచుండె॥
 నిగిడి గడియారమిదిగో - బ - న్నెండువేసె॥
 నికఁ జెలిమికాఁడ మనము పం - డు కొనవలయు॥

135

క॥ అని రాకొమరు న్నిదురకు॥
 జొనిసి తనకుఁ గన్ను మూత - చొప్పడ కుల్లం॥
 బున నగపడు తన చెలియకు॥
 ననఁగఁదొడఁగె బాటసారి - యడలుచు నిటులన్॥

136

మ॥ తరుణీకన్దవఁబోలి తెల్వియెడ ని-ద్రన్దొక్కునన్దొంటిపా॥
 టరయన్బోవని నిన్ను నన్నెడపెనే-యక్కూళదయ్యంబు కా॥
 ని రవంతై నఁ దొలంగకుండునుగదా-నీరూపు నాలోన న॥
 ద్దిర నాకిద్దియెచాలుఁ జూచుకొనెద-నెల్లంబుగానెప్పుడున్॥

137

క॥ నిడువాలుకనులు తీయసి॥
 నుడువులు ముంగురులు చెదరు - సుదురు న్నేల్పు॥
 త్తడిమేను సన్ననడుము పొ॥
 గడఁ దగు నీనడక కనుల - గట్టునుమ్మా॥

138

సీ॥ అడుగులుగంద నె - న్నడుమువడక నీవు-
 తిరిగిచూడక నీళ్ళు - తెచ్చుహాయిలు!
 చెక్కిళ్ళకిరుగడల్చువురు - చేతులఁజేర్చి-
 యొప్పుగా నీవు పొ - య్యాదుతీడు!
 డాకేలు వెన్నుమీఁ - దన్నోపి నెమ్మేను-
 వంచుచు నీవు వ - డ్డించు చెల్లు!
 కొనగోళ్ళ నీనియ - ట్టునుముచు చుడుపుల-
 మచ్చికతోడ నీ - విచ్చు సొగసు!

నన్నుఁగనినప్పుడెల్ల నీ-కున్న జోక!
 నేను జబ్బుగనున్నప్పు-నీ యలజడి!
 నాదు చుట్టములందు నీ-నమ్మకంబు!
 నెందనుకఁదలపోయుదు-నెట్టులోక్తు॥

139

క॥ ఇదియేమి సోదమోశద,
 ముదితా నిస్సలఁచి నేను - పొందుకలవరం!
 బెదకింపైతోచుచు ను!
 న్నది యిటఁతక్కినతలంపు - లన్నిటికన్నన్॥

140

ఉ॥ ఎన్నఁడు నిన్నుఁగప్పుఁ జెవి - కింపుగ నీ నెరముద్దుమాట లిం
 కెన్నడు విన్దునక్కలు చె - లీ యిపుడెక్కడనున్న దానవో!
 నాన్న యటంచు బిడ్డఁడను - నప్పుడు నీ యెద యెట్టులుండు న!
 న్నన్న తొలంగుచున్న యసు-తానయెపోవఁగనీక నిల్పెడున్॥

గీ॥ అనుచుఁ బెక్కు తెటంగుల - నతఁడుపొగలి
 నెగడునిద్దురఁగడకంటి - నీటఁదుడిచి!
 అనుఁగుఁ జెలికానిఁ దెలవాటి - నంతదెల్పి!
 ముచ్చటించెనిటుల వగ - వున్నుగించి!

142

శా॥ అన్నా హాయిగఁగూర్కునట్టి నదియే - చూ జూడుమా యోడకు
 నున్నోర్పాయలువిచ్చి చుత్తుకొనకెం - తోలోఁతుగాఁదోఁచు నె
 న్నొన్నోకోను - మేర నద్దిర యిదే - మీకొండలు నెట్టులు
 న్నిచ్చు న్మనోని వెల్లి వెన్నెనుకకు - చేపచ్చులనెట్టెడున్ ॥ 143

చ॥ అదే కునమేగుపల్లు మెటు - లబ్బరమై పొడగట్టుచుండె బ
 చ్చినమెనరించు గుట్టుమటు - నిల్చినయోడపయి నిడంబు లొ
 ప్పినమగ నన్నలనెలుప - వేగిరపాటున మిట్టుపల్లము
 ల్గదియంచుఁజూడు తెప్పల - లంబడి యిచ్చటి కేగుదెంచెడిన్ ॥ 144

గీ॥ అన్న వారలిగువురు వా - కొన్ను మిగుల
 నాన యన్నిభులూర సం - తోన మలర
 ఓడ డిగి పడవఁజొచ్చి - యొక్కఁడియ
 కొడునకుఁజేరి హాయిగ - నున్నయంత ॥ 145

ఆ॥ వారు తమకు నెదురు - వచ్చిన యారాచ
 కన్నె చెలుఁగాంచి - కలతెఱంగు
 వినఁగ వేడ్కపడఁగ - వివరించిరవ్వారు
 కేలుదోయి నొనట - గీలుకొలిపి ॥ 146

క॥ మమ్మేలు రాచకన్నియ
 మిమ్ము న్దనపూవుదోట - మేడఁగలయఁగా
 నిమ్మొనరిచి తత్తరమున
 రమ్మని యిదె కెంపుటుంగ - రము గుఱుతిచ్చెన్ ॥ 147

క॥ అని చెలులిచ్చిన యుంగర
 మును గన్గవ నద్దు కొనుచు - ముద్దిడుకొన్న
 క్కునఁ గదియించుచుఁ దన చిటి
 కెన వ్రేలనమచి దాని - కింబలికె నతఁడున్ ॥ 148

ఆ॥ నీపసిండిచెలియ - నెమ్మేని జిగిదెల్పు!
 నీదుకెంపుమోఱి - నిగుడెలుపు!
 గాని చెలువమనసు - గనిపెట్టి చెప్పక!
 యుంటివేమె ముద్దు - టుంగరంబ॥

149

క॥ చెలియేమి చేయుచున్నది!
 పలుమఱు నిడువారుకనుల - బరవుచు నీతో!
 బలికిన పలుకులు కలవా!
 తెలుపుమనఁగఁ జెంతనున్న - తెటవ లలరుచున్॥

150

చ॥ తెలిపిరి తేడ నీవు చను - దెంచుటకు న్వలనెంచిచూప మా!
 వెలదుక పెంపకంబు పసి - పిల్లని ముంగలఁగాయపండుల!
 న్నిలుపుచు నీదు రాక విని - నివ్వెరతో నొకకొంతనమ్మక॥
 వ్వల నగపర్చువేడ్క కను - పండుగచేసెను మా కదెంతయున్॥

చ॥ కలకలనవ్వువేలుపుల - కై కయిమోడ్చుచుఁ బైటదిద్దుకొని,
 చలసట చూపుముంగురుల - నద్దములో సనరించు దిట్టచూ!
 డ్కులఁబచరించు మమ్ముఁగను - గొంటకు సిగ్గలరించు నెత్తల॥
 న్బలుమఱు నూఁచు మాచెలువ-పట్టఁగఁజాలని వేడ్క మీఱుటన్॥

క॥ అని చెలులు సెప్పి తోడ్కొనఁ!
 దనివిన్నొని రాచపట్టి - తనకైయేర్ప!
 ర్చిన క్రొంబూఁదోట విడిచి!
 కనుఁగుంజెలికానితోడ - నరిగె బితానన్॥

153

ఆ॥ అవుడు బాటసారి - యారాచపట్టికి!
 జరుగువేడ్కఁజూచి - సంతసించి!
 యను మఱి తన చెలియ - యన్న చొప్పెటు గాంతు!
 ననుచు నెమ్మది నను - కొనియెనిట్లు॥

154

సీ॥ కొన్నాళ్ళు లడియాసఁ - గొనుచుండు డెందము -
 చెప్పఁచేతలకెల్ల - నొప్పియొప్పి!
 తలఁచని యిమ్ములు తనుయంతఁజేకూరు -
 నప్పడు రానీక - రొప్పిరొప్పి!
 కొన్నాళ్ళు పొట్టక - క్కూర్చికై యందందఁ
 జెన్నుమాలిన బొందిఁ - ద్రిప్పిత్రిప్పి!
 యర్మిలి గనకుఁడో యయ్యలారాయని -
 గొప్ప నా వలవంతఁ - జెప్పిచెప్పి!

అదియటులఁ గాని యెడ్చినేమి - యాదు నేను!
 మరియు బ్రతుకుటయో మొండి - మొరడువలెను!
 కాదు మనియెద నింక నీ - మీఁదనేమి!
 యగును నాపని నానాట - నరుగుటకద॥

155

గీ॥ జగముతో జోలి నాకుఁ గ - లుగుటవలన!
 నామనసు దిట్టపడఁగ నిం - తవఱకై న!
 నిల్వఁజాలితఁగాని న - న్విడిచి యన్నె!
 మెఱుఁగని చెలి నా యెడఁ బాటు - నెట్లుసెఁచు॥

156

గీ॥ పిల్లవాని నెవరికై నఁ - బెంచనిచ్చి!
 యకట నను జూడఁగల్గెడు - నాసదొఱఁగి!
 నా గరిత నా మనుగడపు - నాదిపాడు!
 బలిమిచేత నునుటులెడఁ బా సెనేమొ॥

157

క॥ కానియెడ స్మగవాలక!
 మూని మగువ లోన మిగుల - నుడుకుచు నే నెం!
 దైన నగపడుదునోయని॥
 తానూళ్ళన్బల్లెలందుఁ - దలడిలు నేమో॥

158

గీ॥ తలిరుటడుగులలో ముండ్లు - దగిలెనేమొ!
పసిండి మేనెండతాచున - బడలెనేమొ!
పట్టుకొత్తనికురు లట్ట - గట్టెనేమొ!
నా కనల పండువింకగా - నడ బడదేమొ!

159

నీ॥ నిను తొప్పపాటైన - గనుకున్న నోర్వని -
కన్నులు కాయలు - కాయవలసె!
నీమాటలనసిం - తే వివనేరని -
ములుచచ్చెవులు చెట్లు - మొలువవలసె!
నీడు పేర్చవిగొంట - నిముస మేనియు మాన -
నట్టి నాలుక గడ్డి - కట్టవలసె!
గడియ నేపయిన ని - న్నెడసి నీరగుచుండు -
గుండె జల్బండయై - యండవలసె!

కటకటా నాదు మేల్మి బం - గాదుబొమ్మ!
నా త్రుకుపట్ట యెచటను - న్నావో వాలు!
కన్నుగవ నీరు వరదలు - కార్చుచెట్లు!
కుందుచున్నావో యివుడున - న్నందలంచి॥

160

ఆ॥ విన్నబోండు యిట్లు వెత - చెందు నానాట!
సారి మోముగొంచి - జాలి మించి॥
అవుడు రాచకొమరు - డచ్చెలికానికె!
దలంపు మఱుగునట్లు - పలికెనిట్లు॥

161

ఆ॥ అయ్య యింకమీద - హాయి మనకుగల్గు!
నంచు గుఱుతు చెప్ప - నాకనంబు!
వేడిగాడ్పు వేస - విన్నాసి చల్లని!
మబ్బుగ్రమ్ముచున్న - మాడ్కిగంట!

162

సీ॥ తొలితెల్ల కొండల - వలెనున్న మొగుళులు -
 గొప్పలై నీలిరం - గులఁదనరెచ్చి
 దూదిపింజెలలాగు - దొడ్డమబ్బుల నేకి -
 కరువలిపటపులు - గా నొనరెచ్చి॥
 వెండిచబుకుఁ ద్రిప్పి - వేసిన యట్టులు -
 మెఱుముతోడుత బెద్ద - యుఱుముపుట్టె
 నేలఁగమ్మనితావి - నెగడించు చందంద -
 వలుదలై లెక్కచి - న్కులు మొదలిడె॥

మింటికి న్మంటికిఁదటచు - మీఱ వాన
 దారలను తీఁగెలబిగించి - యాటవ వడి
 వీణెవాయించు నెఱజాణ - గాణమాడ్కి
 నందముల గుప్పి గాలి పా - డందొడంగె॥

163

గీ॥ వంగియక్కున నొకచిటు - తఱ గదించి॥
 చూడు వచ్చెడు నెనతొ యీ - మేడదరికి
 జడిసి పిల్లకు టెక్కలు - చాటుచేసి
 పట్టనగుఁ బర్విడెడు కోడి - పెట్టవలెను॥

164

క॥ అనుచున్న మదిఁద్రిప్పగఁ
 గనుఁగవ నగపడఁగనీక - క్రమ్మిననీటిన్
 మునికొంగునఁ దుడుచుకొనుచుఁ
 గనుఁగొని యా బాటసారి - కడు నబ్రమునన్॥

165

గీ॥ లేచి నిలిచి నిదానించి - చూచి కేలు
 దోయి తట్టుచు నెగురుచు - దొడ్డనోట
 నదిగొ నాదాది నాయయ్య - యిదిగొఁగంటి
 ననుచు నెదురేగె నేస్తున - కబ్బరముగ॥

166

- ః॥ అప్పుడు దాదియు నాతనిఁ
జప్పునఁ బరికించి పోల్చి - సరగ ననియె మా!
యప్పా నీబిడ్డండిదె!
యొప్పుగ నీయాలు నిచట - నున్నది సుమ్మా! 167
- ఆ॥ ఇచటి రాచకూతు - రెంతయుఁ గూర్మితో!
మమ్ముఁ బెంచుచుండె - మా మొఱ విని!
వెదకివెదకి విసికి - సాదఁజొత్తునంచు నీ
పడఁతినేడుగట్టి - పట్టుబట్టె॥ 168
- ఆ॥ పాలు పొంగుచూపి - పైమూత లుబికించి
పడెడు పోల్కిడెంద - ముడికి నిదుర
కైన నుబ్బి కనుల - యందు నీరై పొర్లుఁ
జెలియ వంత యెంత - చెప్పుదాన॥ 169
- గీ॥ ఇచట బుడుతనికి న్జల్లి - యిడుచు నేను!
దిరుగఁజప్పునఁ బెన్నాన - గురియఁజొచ్చె
అంత బిటబిట నీమేడ - చెంతఁజేరఁ!
గంటఁబడినావు మానోము - పంటవలెను॥ 170
- క॥ అని చెప్పినఁ దత్తటపా!
టు నెమ్మి యిబ్బరమతఁడు క - డున్నని తన మే!
ల్పినిపించు మనుచు నద్దా!
ది నాలికడకంపి చేరఁ - దీసి కొడుకనిన్॥ 171
- ఉ॥ అక్కునఁజేర్చు ముద్దిడ న - హాయని ముచ్చటలూరుఁజిన్ని నా!
చక్కనితండ్రి నిన్నెడయఁ - జాలితినే యని కంటసిరిడు!
నక్కెర నెట్టు మచ్చికనొ - నర్చుఁ గురుల్ముడుచు న్నగించు న!
ముక్కనిపించు విద్దియములొడఁగఁజేసెడు మాటిమాటికిన్॥ 172

ఆ|| బాటసారి యంతః - బట్టజాలని వేడ్కఁ|
 జెలఁగి సంగడీని - చేతికిఁదన|
 యనుఁగుఁగొడుకునిచ్చి - యడఁకువ పెంపార|
 నొసటఁగేలు మోడ్చి - నుడివెనిట్లు|| 173

గీ|| మిగుల నట్టేట గ్రుక్కలు - మ్రింగుకొనుచు|
 నట్టే కొట్టుకొనెడుపట్ల - పట్టునిలువు|
 నడుగు నీయయ్యగా నొడ్డు - నందుఁజేర్చు|
 నోడగా నీవు నన్నుఁగా - పాడినారు|| 174

ఉ|| ఇంచుక వాండ్రనై నఁదమ - కెక్కుడుగాఁగనుచుండు కోర్కెకా|
 సింఛక కొల్చుకొం ద్రిడుమ - చేసిన వారల కేని మాటుచె|
 ల్లింఛరు కల్లలెన్నఁడు గ - డింఛరు మిక్కిలికూర్మియెల్లెడం|
 బెంచుదు రేల్నవారలిక - మిమ్ముఁదలంచినఁగీడులంటునే|| 175

ఆ|| మునుపు నీటిలోన - మున్ది మూపిరి యాడ|
 కున్న మాడ్కి నిడుచు - లొందుచుంటి|
 ఇపుడు పైకిదేలి - న పగిది మీప్రాపు|
 వలన మించి మంచి - బ్రతుకుగంటి|| 176

ఆ|| అనుచుఁ బల్కుఁగ విని - యా రాచకొడుకనె|
 సంగడీడ యింత - సంతసంబు|
 మనకు సమకుటుటకు - మా యయ్యకత మత|
 డొర మాటు వేలు - పనఁగవచ్చు|| 177

గీ|| అయ్య నీయాలుకాఁబోలు - నదిగొ నచ్చు
 చుండె నిరుదట్లఁ జెలువల - నొప్పమీఱి|
 మీఁదియంతరువందు నే - మెలఁగుచుందు|
 మించి మీరిచ్చటన్నచ్చు - ట్రించుకొనుఁడు|| 178

క॥ అని రాచపట్టి చనె వె!

ల్లును వెన్నోనుచందమామ - కొమరున దాది॥

న్మునుకొని తనయిల్లాల్లా॥

గనుఁగొని యాబాటసారి - కనుపండువుగాన్॥

179

గీ॥ పిదప నయ్యాలు మగలు పె - నేడ్కనొండ్లో॥

రువుల కౌఁగిళ్ళతో బల్ద - డవుగఁ జొక్కి॥

నంతఁ బెనిమిటితోడ నా - యతివ పలికె॥

జాలి నునుసిగ్గు - కన్దవమేళగింప॥

180

క॥ నీ కౌఁగిటఁబడు నాదట॥

చేకూరు ననుకొనలేదు - చీకటిగా నిం॥

దాక నగపట్టె నంతయు॥

నాకలి నిద్దురలు దవ్వు - లయ్యెన్జమ్మి॥

181

గీ॥ ఆసయు న్సందియము డెంద - మందుఁబెనయ॥

నెంతయో యోచిఁ తుదకిసు - మంతయైన॥

ముందు తెరుకునయగపట్ట - మిం దెగించి॥

చిచ్చు చొరఁబాటనుంటి ని - క్కచ్చితోడ॥

182

గీ॥ అనుచుఁబల్కెడు మగువ న - క్కునగదించి॥

కురులు దువ్వుచు ముద్దులు - గొనుచుఁబాట॥

సారి యనె వేల్పు నెమ్మి నో - చాన మనకుఁ॥

దెరలె నిక్కట్టులెల్లనా - తెరవువినుము॥

183

నీ॥ అపుడట్లు మున్నీటి - యందుఁ బెన్నాలికిఁ-

దలడిల్లు నోడచా - పలను డించఁ॥

జని మెట్ట తాకునఁ - జప్పనఁ ద్రుళ్ళిపైఁ -

బడితి నేమని చెప్ప - వాడఁ బిదప॥

మున్గితేలుచు నదే - మూలకోకొట్టగఁ -
 బడి యొకంతటఁ దెల్పి - వడసి యొడ్డు|
 చేరితినని పోల్చి - చేతులున్దాళ్ళు మె -
 ల్లనఁగూచుకొని లేచి - నిను దలంచి|

ఝేలబ్రతికితినని యెడ్చి - యెడ్చి సూది|
 కొండమీఁదు నొకతేని - దండకరిగి|
 వాని నగరున నీదుచే - వ్రాలు చదివి|
 మంచినోమున నిన్ను గ్ర - మ్మఱఁగలసితి||

184

పడఁతీ వెనుకటి వంతల|
 కడలవలదు మనకు హాయి - నందించిన రా|
 కొడుకదె నడతెంచెడు నంఁ
 దడితో నేనచటికేగె - ద నని పలుకుచున్||

185

౧|| వడివడి నేగి యిట్లనియె - బాపురె యేలిక వేడ్కలెవ్వియో|
 పొడమినయట్లు తోఁచెననఁబొంగుచు రాకొమరుండు సెప్పెని|
 క్కడి మన యక్కఱల్పొసఁగెఁ - గాంచితి మామ నతండు నాకొ
 డంబడి తనకూఁతునిచ్చటకు-మాటనొసంగెను జుమ్మి నెయ్యుఁడా||

౨|| నన్నుఁబోలువాని - నా మామ వెదకియుఁ|
 గాంచలేక యిట్లు - కట్టనడియె|
 వేటు నడతలగుటఁ - బెండ్లి మా నగరున|
 నలుపుకొనఁగ సెల వొ - సంగినాఁడు||

౩|| అనుచు నతఁను పల్కు - నంతఁజెలుల్పుట|
 గొల్పుచుండఁ బెండ్లి - కూఁతురరుగు|
 దెంచె హొయలుమీఱ - దివ్వెలయందునఁ|
 దనరు మేటి తెలి మ - తాబువలెను||

188

క॥ అష్టాదశగులు న్దడబడ
గుష్టానఁ బూదావులీను - కొష్టానడల సి
గ్గొష్టఁ బసినాటి చనవున
నష్టాదతుక మగనికేలి - నంది బితానన్

149

గీ॥ ముత్తైపుఁ జిలునగవు మొల - కెత్తుచుండఁ
జీకటి మెలుప వాల్చాపు . చిమ్ముచుండఁ
కుల్క తల్కలఁ బయ్యెద - కొంగు సరదు
కొంచు బావా ! యనుచు - బల్కరించునంత॥

190

నట్టువు! పొంగుచు మేనుగగుర్పొడువన్దమి - పొదలఁగఁ బువువిలుతుని
వలె రా

సింగుఁ మైనుటపుంగొని చెంగటి - చెలులఁగనుఁగొనక

కవుఁగిలిలో

నం గడియించి తనుం గడుమద్దిడ - నగి చెలి పెనఁగిఁజలు

నటు క

న్నంగవ తార్పులఁబయ్యెద జాట్పుల - నుబలునాటునెఱపెఁ
జెలువముగాన్॥ 91

గీ॥ ఇట్లు బులుపుమున్నీటిలో - నీదులాడు
వారిఁదోడ్కొని యాబాట - సారి కడలి
దాటి కొన్నాళ్ళకు న్దన - మేటిసంగి
డీని నప్పెండ్లికొడుకు తం - డ్రడినిగని యనె॥

192

క॥ తేడా కను నీకొడుకు
న్గోడలిని స్వీరె నాదు - కోమలి బుడుతల్
నేడు మొద ల్నివారము
వేడుకతో మమ్మునింక - బెంచఁగవలయున్॥

193

ఆ॥ అనఁగఁజేడు వలికె - నా బాటసారితో॥

మీరు మేముకలసి - మెలసి హాయి॥

చెలఁగ మనుదమింకఁ - గలకాలమొక్కటి॥

యగుచుఁ బాల నేయి - యలరుమాడ్కి॥

194

చ॥ అనవిని బాటసారి కడు - హాయిగ నంతటనుండి కోరిన॥

ట్లనయముఁ దన్నిమీర జగ - మంతయు నొక్కటఁదానయైన తీ॥
రున నెదురెందునన్దనక - క్రొత్తతనర్పుల నిచ్చలందుచు॥

స్మనుగడ రేవుమాపులోక - మచ్చుగ నెల్లెడ మెప్పుపొందెడున్॥

శ్రీ నారాయణ దాస

జీవిత ప్రచంగము

- 1861-8-1884 జననము (రక్తాక్షి శ్రావణ బహుళ చతుర్థి).
- 1866 శివరాత్రి - స్వప్రజ్ఞయా భాగవత బహుమాన గ్రహణము.
- 1874 సంగీతాద్యయగార్థము వాసా సాంబయ్యగారితో దొమ్మిది ప్రయాణము.
- 1875 తలిదండ్రులతో కాలినడకను జగన్నాథ యాత్ర.
- 1877 సింహచలయాత్ర - పిల్చరెయోగము.
- 1880 విజయనగరములో ఆంగ్ల పాఠశాలా ప్రవేశము.
- 1883 హరికథకావతారము - విజయనగరము వేణుగోపాలస్వామి లలియములో ప్రథమ కథాగానము - 'ప్రభువచరిత్ర' రచనము.
- 1884-85 ఉత్తరదేశమున హరికథా యాత్ర-ఉత్తరమున ఒక్కరాత్రిలో 'అంబరీషచరిత్ర' హరికథారచన, మరునాడయే ప్రదర్శనలోకనాథము గ్రామమున మొట్టమొదటి సంగీత సాహిత్యష్టావధానము.
- 1886 మైట్రిక్యులేషను పరీక్షలో ఉత్తీర్ణత - విశాఖపట్టణమున రెండు నెలలలో పండ్రెండు హరికథలు - విజయనగరములో విక్టోరియారాణి జూబిలీకి ప్రభుత్వాహ్వానముపై హరికథాగానము - 'గజేంద్రమోక్షణ' రచన - వివాహము - పీఠావాదనాభ్యాస ప్రారంభము.
- 1886-88 విశాఖపట్టణమున F. A. చదువు - ఖాసింకోట జమీందారుగారిని రెండు హరికథలు చేసి మెప్పించి స్కాలర్‌షిప్పు సంపాదించుట - విశాఖలో 80 హరికథలు - ఆల్లిప్లరము జమీందారు హామేలీలో అనేకావధానములు - పితామహ రాజ సన్మానము.
- 1888-89 బాటసారి కావ్యరచన - కావినాథ నాటక సమాజము వారికి కాశీదాస 'విక్రమోర్వశీయ' రూపక ప్రదర్శన శిక్షణ - రాజపాత్రధారణ - బందరులో టెక్స్టు పెట్టి సంగీత సాహిత్యష్టావధానము - కొందరు సంగీత విద్వాంసులకు శృంగధంగము చేయుట.

- 1890 దంభపుర ప్రహసన రచన - సారంగధర నాటక రచన - గంజాము మండల పర్యటన - ఉర్లాము బుకులాము లందు హరికథాగానము.
- 1891 మార్క్సండేయ చరిత్ర రచన.
- 1894 స్వీయచరిత్ర రచన-మదరాసులో రాయ్ బహదూర్ పనప్పాకం అనందాచార్యులవారి నివాసమున హరికథా గానము - 25-8-94 న బెంగుళూరులో మైసూరు ప్రభువుముందు సంగీత కాలక్షేపము, హరికథాగానము-తథాపి సత్కారము.
- 1895 మైసూరు ప్రభువుచే దసరా దర్బారులో ఘన సన్మానము - అనంద గణపతిగారి ఆదరణ-సత్యవ్రతి, సూర్యనారాయణ శతకముల రచన- భాసింకోట కోటలో హరికథాగానము, తిరుపతి వెంకట కవులర్చాఘ.
- 1898 ప్రహసనచరిత్ర రచన, (అప్పటికి రుక్మిణీకల్యాణ. హరిశ్చంద్ర చరిత్రలు, శ్రీకృష్ణజననము సంస్కృత హరికథ విరచితములు).
- 1900-1901 ఉర్దూ పార్శ్వీ అరబ్బీ భాషల అభ్యాసము,
- 1902 భీష్మచరిత్ర, సావిత్రి చరిత్రముల రచన.
- 1903 ఏకైకకృత్రిక సావిత్రిక జననము.
- 1904 ప్రత్యేకాహ్వానముపై బెంగుళూరు దాక్షిణాత్యగాయక మహాసభలలో రుక్మిణీకల్యాణ హరికథాగానము-అందు దక్షిణామూర్తిపిళ్లై అను మార్దంగికునటు గుణపాఠము - కాకినాడ సరస్వతి గానసభా స్థాపనము. (నాటినుండి 1942 వరకు ప్రతియేట తత్సభా ప్రారంభోత్సవము దాసుగారి కథాగానముతోనే ప్రారంభమగుట ఆచారము).
- 1905 మాతృ వియోగము.
- 1908 భంగు వ్యసన త్యాగము - ముకుంద, శివ శతక మృత్యుంజయాష్టక రచన.
- 1910 'తారకమ్' అను సంస్కృత ప్రబంధరచన - జర్మన్ ప్రొఫెసర్ గిల్డ్నిరు కృత శ్లాఘ.
- 1911-12 రాజమహేంద్రవరమున వీరేశలింగము పంతులుగారిచే నవరత్న భుజ కీర్తిప్రదాన సన్మానము.
- 1912-13 విజయనగరమున రీవా సర్కార్చే సన్మానము.

- 1913 కాశీయాత్ర - అలహాబాదులో జానకీబాయి మెప్పు - కలకత్తాలో 'శ్రీకృష్ణజననము' హరికథ - విశ్వకవి రవీంద్రుని ప్రశంస.
- 1914 బందరులో పీఠావాదన ప్రజ్ఞకు చల్లపల్లి ప్రభువులచే గుండపెండేర సన్మానము - కాశీ శతక రచన - (1908-1914 సం॥ నమమ దేశమున పలుకాపుల హరికథా కాలక్షేపములు, మన సన్మానములు.) నూజిపీడులో గజారోహణ, నందిగామలో బ్రహ్మరథ సన్మానములు. పంచతాళప్రజ్ఞ పరిధించి సుబ్రహ్మణ్యయ్యరు పీఠఘంటా వలయమును విప్పించి, పంచముఖీ పరమేశ్వరు డను బిరు దందుట.
- 1916 భార్యా వియోగము - యథార్థ రామాయణ రచన.
- 1919 విజయరామగణపతి సంగీతకళాశాల ప్రిన్సిపాలు పదవి నధిష్ఠించుట.
- 1921 రామచంద్ర శతక రచన.
- 1922 పసుమర్తి కృష్ణమూర్తిగారి పార్వతీకళ్యాణ యక్షగానము కృతి పతిత్వము - 'నవరస తరంగిణి' ప్రకటన.
- 1923 కాశీనాథ కాంగ్రెసు మహాసభలో హరికథా కాలక్షేపము - సరోజినీ దేవి ప్రశంస లందుట - ఇంగ్లండులోని Empire Exhibition కు భారత సంగీత ప్రతినిధిగా ఆహ్వానము (కాని వెళ్ళలేదు).
- 30-8-1924 విజయనగరములో షష్టిపూర్తి మహోత్సవము.
- 1927 3 ముందు 'వెన్నుని వేయిపేర్ల వినకరి' (విష్ణు సహస్ర నామ సరికీర్తనము) రచన.
- 1927 మదరాసు అఖిల భారత సంగీత పరిషత్సారంభోత్సవములో స్వవిరచితములైన 'స్వరాక్షర' కృతులను పాడి ఆచార్య పి. సాంబమూర్తి ప్రభువుల ప్రశంస లందుట.
- 1928 మదరాసు పుర ప్రముఖుల మహాసభలో హరికథలు చేసి "అంద్ర దేశ భూషణము"గా ప్రశస్తులగుట.
- 1928 'అచ్చ తెలుగు పలుకుబడి' 'పేల్పుమాట,' 'మొక్కుబడి' రచన - విజయనగరములో నవగ్రహాలయ ప్రతిష్ఠ.
- 1930 'పేల్పువంధ,' 'హరికథామృతమ్' ప్రచురణ. 'గౌరవపెండ్లి' రచన.

- 1931 గుంటూరులో జరిగిన సప్తమ అఖిలాంధ్ర గాయక మహాసభ కథ్యక్షత - అలక నారాయణ గజపతి ప్రభువుతో నీలగిరి ప్రయాణము-అక్కడ వివిధ సంస్థానాధీశులను గానముచే మెప్పించుట
- 1932 తేది 11-2-32 న కొత్తపేటలో హరికథా భవనమునకు శంకు స్థాపనము - ఉమరుకై యాము రచన, ప్రచురణ.
- 1933 విశాఖపట్టణమున ప్రభల లక్ష్మీనరసింహముగారిచే సన్మానము - రాజా విక్రమదేవవర్మగారిచే “సంగీత సాహిత్య సార్వభౌమ.” ‘భారతీతీర్థ’ సంస్థచే “ఆటపాటలమేటి” బిరుద ప్రదానము. తేది 8-2-33 న విశాఖపట్టణమున జరిగిన యొక సభలో “శృంగార సర్వజ్ఞ” బిరుద ప్రతిగ్రహణము. తేది 9-11-33 న తునిలో బ్రహ్మరథ సన్మానము.
- 1936 సంగీత కళాశాలాధ్యక్ష పదవీ విరమణము - హైదరాబాదులో ఆంధ్ర మిత్రమండలి సన్మానము.
- 19-5-1937 ఇల్లెందు పుర వాస్తవ్యులచే పండిత సన్మానము.
- 1938 సశిష్యముగా రామేశ్వర యాత్ర-పుదుక్కోట తిరువాన్కూరుదర్బారు సన్మానములు-కన్యాకుమారి దర్శనము-“దశవిధరాగనవతి కుసుమ మంజరి” రచనము-చెన్నపురి ఆంధ్ర మహాసభా సన్మానము.
- 2-2-39 బార్పెల్ దొర ‘నోబెలు’ బహుమతి లబ్ధికై ప్రోత్సహించుట (కాని దానుగా రా ప్రయత్నము చేయలేదు).
- 10-4-39 మదరాసులో మరియొక సన్మానము.
- 1939-43 “సీమపల్కువహి” అను దేశ్యాంధ్రనిఘంటు నిర్మాణము : ఆయు ర్వేద పరిశోధనము-“మన్నిమిన్కు” రచనము; “జగజ్జ్యోతి”-రచన.
- 1-5-43 విజయనగరములో ఆంధ్ర కళాపరిషత్పారంభోత్సవ సభాధ్యక్షత.
- 1943-45 ‘తల్లివిక్కి’ రచన, (లలితాసహస్రనామమునకు దేశ్యాంధ్రవివృతి).
- 1-1945 పదమవదప్రాప్తి (మనుమనికి మళ్ళాచి రాగా భగవంతుని ప్రార్థించి దానిని తా నాకర్షించుకొని మనుమని బ్రతికించిరని ప్రతీతి).
- [పరికల్పన : ఆచార్య యప్ప జోగరావు]

దాసభారతీ ప్రచురణములు

1. మేలుబంతి : చాటు ప్రబంధము (అనేక పటములతో) పుటలు 280. వెల 12 రూ. సంపాదకుడు : యస్వీ జోగారావు.
2. కచ్చక్రీడతులు : దాసుగారి సర్వకావ్యములనుండి యేర్పికూర్చిన పలుచక్కని పద్యముల సంకలనము. పుటలు 200. వెల 10 రూ. సంపాదకుడు : యస్వీ జోగారావు.
3. వ్యాసవీరము : భాషా సాహిత్యజీవిత సంబంధులగు అనేక విషయములపై నిమగ్ననాత్మకములు, సృజనాత్మకములు నగు వ్యాసముల సంపుటి - పుటలు 370. వెల 20 రూ. సంపాదకుడు : యస్వీ జోగారావు.
4. నా యెఱుక : దాసుగారి స్వీయచరిత్ర అనేక(పటములతో)పుటలు 450. వెల 22 రూ॥ సంపాదకుడు : యస్వీ జోగారావు.
5. తల్లివిన్ని : లలితసహస్రనామముల పరమార్థ ప్రకాశిక - అచ్చ తెలుగుపద్యములందు వివృతి. పుటలు సుమారు 310. వెల 15 రూ. సంపాదకులు : ఆచార్య శ్రీ ఓరుగంటి నీలకంఠశాస్త్రి.
6. సంస్కృత శతక ద్వయము (కాశీ, రామచంద్రశతకములు - శ్రీ రాంభట్ల లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారి తెలుగు & డాక్టర్ శ్రీ “భాను”గాది హిందీ అనువాదములతో) సుమారు 210 పుటలు. వెల 7 రూ.
7. పంచశతి : (పూర్వనారాయణ, శివ, ముకుంద, సత్యవ్రత, వేల్పు వంద) సుమారు 120 పుటలు. వెల 5 రూ. సంపాదకుడు : శ్రీమాన్ కోగంటి సీతారామాచార్యులు.
8. నూలుగంటి : (నీతికథా మంజూష) సంపాదకుడు : శ్రీ మన్నవ గిరిధరరావు. సుమారు 80 పుటలు. వెల 3 రూ.

9. బాటసారి (పద్యకావ్యము) సుమారు 58 పుటలు. వెల 4 రూ.
10. జగజ్జ్యోతి (భారతీయ సంవిత్సర్వస్వము) (శ్రీ పేరి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారి క్లుప్తీకరణము) పుటలు 180 వెల 10 రూ.
11. మహాకవి శ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాస చరిత్రము కృతికర్త శ్రీ యం. వి. ఆర్. కృష్ణశర్మ, పుటలు 220. వెల 6-50 రూ.
12. The Lights of the worlds - An abridgement and translation of the Jagajjyoti, an astounding product of learning and genius of Narayanadas by Sri Peri Suryanarayana Sastri B. A. L. T. (dealing with the Eighteen disciplines of the ancient Indian wisdom with Introduction by Prof. G J. Somayaji M. A. L. T.) 200 pages. Price 10 Rs.
13. నవరసతరంగిణి : షేక్స్పియర్, కాళిదాస మహాకవుల కృతుల లోని కవితాసౌందర్యము, కవితామధురిమ, భావనావైశిష్ట్యములను తులనాత్మకముగా, నవరసముల సమన్వయముతో సాగిన దాసుగారి విశిష్ట గ్రంథమిది. పుటలు 750. వెల 80-00 రూ.

అచిరకాలములో

14. సారంగధర : ధర్మవరము వారి 'విషాద సారంగధర' నాటకము తరువాత అంతటి బహుళజనాదరణము నందినది దాసుగారి 'సారంగధర'. ప్రాక్ ప్రతిచీ నాటకనిర్మాణ మార్గములను రెండింటిని చక్కగా మేళవించి చేసిన రచన యిది.

